

VAD ÄR EN MONOLOG?

SPRIDDA REFLEXIONER

Kaj Bernh. Genell 2022

©Kaj Bernh. Genell 2022

” Redan
Sokrates lärde att att veta
är att kunna undervisa.”
(Léon Brunschvicg, i *Le
Connaissance de
soi.*)

” Det är synd att man
inte kan leva på drömtydning.”
(Freud i brev till Fliess
1897)

”Jag följde, så gott jag kunde, leden i hans tankegångar, och då upptäckte jag överallt utvecklingen av hans stora grundsats, att naturen har gjort människan lycklig och god och att samhället har dragit ner henne och gjort henne eländig. Särskilt *Emile*, denna mycket lästa, lite förstådda och lågt värderade bok, är inget annat än en avhandling om det ursprungligt goda i människan, och visserligen med det syftet, att visa, hur laster och misstag, som är främmande för hennes grundväsen tränger sig in utifrån i henne och omärkligt omformar

henne. I hans första skrifter är han mer inriktad på att upptäcka bländverket bakom de vanföreställningar, som fyller oss med en så dum beundran för vår upplysnings verktyg, och omvärdera den förädiska värdering, som för oss till överskattning av ödesdiga talanger och till förakt för verklig duglighet.”

(**J.-J. Rousseau** om sig själv i ”Jag”/Rousseau/ och ”han”/Jean-Jaques/.....ur ”*Dialogues:Rousseau Juge de Jean-Jaques,1772-1776...*”)

”Om filosofin vill jag blott säga, att jag såg, hur den blivit odlad av de utmärktaste andar i alla tider, och att det oaktat i den icke finns en enda sats, som man icke strider om och som till följd här av är tvivelaktig och oviss./.../ Jag beslöt mig nu att likt en människa, som vandrar ensam i mörkret, gå så långsamt och använda så stor försiktighet i allt, att om jag också komme blott föga framåt, jag dock åtminstone aktade mig för att falla. Jag ville icke ens börja med att tillbaka visa någon enda av de åsikter, som jag förut blivit delaktig av, men som icke ingivits mig av förnuftet, - utan att först ha använt tillräckligt tid på att uppgöra planen till det av mig eftertraktade verket: att söka den sanna metoden för att komma tillkännedom om alla de ting, vilka min själ är mäktig att fatta.---”

(**Réné Descartes**, *Discour de la methode*.1637.)

” Växterna ,sade han / den erewhonske filosofen/, visar inga tecken på att vara intresserade av mänskliga

angeläenheter. Vi kommer aldrig att få en ros att förstå att fem gånger sju är trettiofem, och det är ingen idé att tala med en ek om växlingar i aktiekurserna. Följaktligen säger vi att eken och rosen är ointelligenta. Och när vi finner att de inte förstår sig på våra angeläenheter, tar vi för givet att de inte förstår sig på sina egna. Men vad kan en varelse som talar på det sättet veta om intelligens? Vem visar mest tecken på intelligens? Han eller rosen eller eken? Och när vi kallar växterna dumma, därför att de inte förstår våra angeläenheter, hur pass mycket förstår vi av deras?"

(Samuel Butler, *Erehwon, Landet Ingenstans*, (1872)s.235f.)

Med reflexionen inför det jag inte förstår. Eftersom jag – liksom alla andra människor - alltid står inför det jag inte förstår. Med reflexion förstår jag ...passion och tanke,ordlekar.) Med reflexion förstår jag **lust**. Med reflexionens lust förstår jag.....reflexion är något som förekommer imellanrum. Reflexion är ett förhållande. Eller?

Där tom identitet icke slagit igen dörren om sig själv, (eller såsom vi skulle kunna uttrycka oss här.((=) = (≠)), - där finns reflexion. Reflexion är som en *frihetens aktivitet* i rum där inga gränser ännu har legitimitet..... Där kan glädjen frodas ordentligt ..

-----Lustfyllt, - sällan som någonplågsam dans. Den är så att säga den "glada retoriken": den försöker övertyga dig själv om att du ännu inte vet vad du genom denna ganska enkla syssla kommer att snart få veta....

Just det, att det är fråga om retorik, en inre retorik kanske man inte i första hand tänker på. Reflexionen har många likheter med retoriken om man ser människan såsom en varelse som har svårigheter med ärligheten mot sig själv, - ty då blir det ju genast fråga om en form av dualism, där retoriken genast kan springa in som en förmedlare. Retorikens former kan, enl. **U.Eco** (i *Den frånvarande strukturen*, (1971)), indelas i två:

”Sålunda avtecknar sig en dubbel användning och ett dubbelt accepterande av retoriken:

1. Retoriken som generativ teknik, vilken är en heuristisk retorik, som syftar till att övertyga genom diskussion.
2. Retoriken som ett förråd av döda och redundanta former, vilket är en tröstande retorik, som syftar till att bekräfta mottagrens åsikter genom att låtsas diskutera dem, men som isjälva verket upplöses i ett känslösvall.

Den senare formen har en skenbar rörelse: den tycks leda oss

Den övertygar och tröstar och ger kunskap på en och samma gång! Reflexionen är så lik en **självgående maskin**. En lång lust, som lätt finner sina orter hos oss människor (vi splittrade, och hos oss systematiska) .Reflexion är - som ett landskap utan bortre gränser .Utan att tänka på andra landskap. Och då har filosofin lätt att leva . , ., I mellanrum, som mellan det jag gör, och det jag inte gör, finnes reflexionen. - *Den är ständigt, - liknar en hand, uppehållande mig i en atmosfär* (Allt är

ständigt , så länge det varar, det må jag väl tillägga.) av en variationsrik tankeverksamhet, *en anda, som blir till personlighet*. Så kan man säga. En bearbetning av observationen, - och samtidigt ett blickande inåt, och inåt åt alla håll, in i varje skrymsle, hämtande varje liten reaktion därifrån på vad som nu kan ha retat mig därute ifrån..... ett sammanlänkande likaväl obundet av intresse och idogt blockerande andra lustar och begär än reflexionens, men utnyttjande alla lustar och begär. Som en njutningsfylld **andning**, (likt romantikens bild av den intellektuella njutningen....) - så är ju den reflexion, som på detta sätt får en estetisk karaktär, "det intresselösa", (ett begrepp **Hegel** använde)- mycket, mycket intresserat, estetiskt , som vi håller det " i och för sig ", men det kan också växa till ett etiskt, - och det och vi skapar ett bredare synfält

Søren Kierkegaard skrev någonstans: " Det är jag, som har tagit varje steg med reflexion." Han menade då inte att han hade reflekterat över sina reella steg, men *tagit stegen* – reellt, - så reela dessa steg nu var - med reflexion....

Att man reflekterar, och att man reflekterar på att man reflekterar på ett sådant sätt, att man iakttar sina reaktioner *i och med* , i det att, man tar varje reflexionssteg, - liksom *tecknaren*, när han tecknar, efter ett eller ett par streck lyfter pennan och ser vart detta eller dessa enskilda senaste streck fört honom, ser om det "stämmer", och han lär av detta och lägger på minnet varifrån han kom och vart de senaste strecket tog honom, så är det också med den som reflekterar. Nu kan ju tecknaren

ofta också grubbla över hur det kom sig att det eller det strecket gav den eller den effekten – inte bara på papperet, utan djupt in i själen på honom -, och det är som om tecknaren då gick djupt in i huvudet på sig själv och in i sina ögon, blir fysiolog – samtidigt som tecknare - och betraktade enskilda tappar och stavar och små små trådar ibland ganglioceller, - sådant som han vagt känner till, och de machband, (den för alla bekanta, av alla erfarna förstärkningen av tingens konturer via ett system i ögonbottens konstruktion), som faktiskt omöjliggör varje avbildande, - alltså, som om han bedrev fysiologiska studier i anslutning till sin konst, sitt tecknande.... På samma sätt, - analogt, kan det ju hända att den som sysslar med *analytisk* reflexion, iakttar sin egen reflexion över ett bekant fenomen, och reflexionen på det reflekterade. Han måste se om det finns några tänkandets "machband", som omöjliggör det han tror att han håller på med.... Han måste då kanske i första steget tänka på om den första reflexionen bringade någon "ny" *kunskap* till honom. Kanske har han lagt samman två och två, och åter fått fyra, eller han har sett ett invecklat samband mellan några märkvärdiga tal eller deras exponenter, och då ger han sig in i att försöka ta reda på vad han använde i reflexionen, och vad det var för känslor som åtföljde de verktyg som han då brukade, - om det var ett egenartat grepp som fick honom att se sambandet, om känslan födde greppet, om hur den känsla kändes som åtföljde processen, om han kunde bilda sig en uppfattning om hur detta "sanningens ansikte" såg ut, ty i insiktens ögonblick var det som om det snabbt svävade förbi...., och han kan jämföra känslan med andra liknande kän-

lor som åtföljt andra insikter, små och stora, ---- ty han är ju en sann reflekterare -----, -och, om det nu är så lyckligt att han finner ut, att reflexionen inte slutade med att två och två är fyra eller att detta eller detta andra samband gällde, eller att de känslor som födde reflexionen och de som åtföljde och de som efterföljde var helt olika några andra han haft, men att han kom till en djupt insikt om att hans liv, - det kan ju vara det han ägnar mest tid åt att fundera över -, betydde just det eller det, liksom det borde ha den innebörden för alla människor i ungefär samma läge som han befinner sig i, och att denna insikt inte bara var olik men helt annorlunda och mycket vackrare än de insikter han haft om sitt liv någonsin tidigare, på ett sådant sätt, att reflexionen nu hade placerat honom i ett land, ett land han aldrig besökt, men ett land beläget mellan allt han besökt...., så att det nu fick en *realitet* det nästan inte borde ha haft, en realitet som var stark nog att beröra honom, men en realitet svår att benämna, och speciellt svårt var det, att benämna denna realitet som en upptäckt, ty vem skulle, - i detta läget -, tro honom -: det var reellt och det var icke reellt, det var vackert och det var ett steg, ett framsteg,- ett reflexionssteg - , som hade fört honom med ens långt in i ett land, som han nästan inte kunde tänka sig ha besökt någonsin, vare sig i drömmen , i ett tidigare liv eller i vaket, reflekterande eller icke reflekterande tillstånd.

Han var som tecknaren, när denne inte bara tecknat, eller tecknat likt, men tecknat något, där han ville befinna sig mitt uppe i, ibland dessa linjer... och som nu tecknaren snart beslutat sig för att teckna på samma sätt, men från en annan sida, och beslutat sig för att:

detta tyckte han om!, mycket ! Så älskar reflekteraren sin reflexion och sin reflexion på reflexionen i detta sitt reflexionsrike, där reflexionen är, men icke är sådan, att den kan ses av envar...

Med en reflexion som är baserad på *erfarenhet*, annat än något redan bekant, - det som är beskrivet ovan är såsom man betar sig vid hanterande av symboler som man redan erkänt! - förhåller det sig annorlunda.

Vi återkommer till detta. Ty vi har ännu inte kommit till en reflexion om vad som är verkligt, vad som existerar eller varför *Ontologiska* och *metafysiska* spörsmål, som ju alltid ligger under all annan reflexion och lurar.....

Ty detta, reflexionen, den fria, s.a.s. "givna" reflexionen – som vi alla *känner till* – (hur bra eller dåliga vi än är på att genomföra den....) är ju alltid en dubbelrörelse, en *duplicitet*, en jämförelse, som ibland slutar i det, som jämföres, slutar ibland allt detta, som bildar ett speciellt ställe, där man obehindrat kan andas och andas ut, där, där den stora Friheten härskar, den intellektuella reflexionens härliga"elyseiska fält".... Och det är här inte alls tal om en negativ frihet, en frihet där man är fri ifrån,där man lägger sitt hjärtas ben på ryggen, ty man har här kunnat etablera en ny, en verklighet av ett speciellt slag i frihet, - av en möjlighet som dök upp som ur ett Intet kunde här skapas en vis *nära-nog Realitas*, som gav en lust och glädje in i hjärtats innersta utforskade och okända tillhåll.....

Denna *nära - nog - Realitas* är en väl så god *Realitas*. Detta är - när allt kommer omkring - själva grunden för reflekterandet, det som tycks vara ett "lustreflekte-

rande”: att realitetsgraden i reflekterandet tycks högre än den realitetsgrad som man kan finna hos ett förgångligt ting , en stol som rätt vad det är faller isär, en planet som brinner upp..... eller hos en människa ,en Annan ,som man (i allmänhet) inte kan lita på, - trots allt vad alla dessa idealistiska teoretiker i den Andre-filosofin säger - vars tankar man aldrig riktigt (riktigt) kommer underfund med o.s.v....., alltså , : att realiteten i reflexionen upplevs såsom reellare än allt annat, (och tryggare: man vet var man har den!) inte bara reflexionsmässigt, som antytt , - utan även känslomässigt: den känsla som åtföljer reflexionen är mycket starkare hos den som reflekterar (på detta sätt), än känslor inför annan s.k. verklighet. Det är ,som bekant, inte alls ovanligt bland diktare och filosofer, att dessa säger: ”Endast då – när jag skrev – levde jag!”. Upplevelsen av realitet är då intensiv. (Och omvänt, - främlingsskapet inför de påtagliga tingen eller inför vyn utanför fönstret....) - Så kan man t.ex. se **Gunnar Ekelöfs** *Herren Någonting Annat* som en kuriös skuggbild av reflekteraren. Mer om detta nedan

(Man kan då se reflexion såsom något som enbart främlingar, ?, sysslar med..... Men så enkelt är det ju inte. Och det är ju inte heller så enkelt att alla främlingar lyckas med sin reflexion. Tvärtom, - de flesta av de ”lyckliga reflekterarna” får se sig hamna i ett ganska förvirrat tillstånd, i en rätt obegriplig *realitas*..... med tiden....)
En poetisk främling måste ha en väldig känsla för vad som inte är verkligt.....

Framför allt och över allt annat så är reflexion **utsträckning**.... Intellektuell linje. All reflexion är inte filosofi. - Filosofi är någonting underligt,..... - något man blir förälskad i, - vilket i sig är underligt -, såsom **Sokrates** i *Gorgias* påstår att han är förälskad i filosofin, och såsom **Kant** påstår, att han drabbats av ödet att vara förälskad i metafysiken (i hans nedgörande bok om **Swedenborg**).....Och om nu all reflexion kan karaktäriseras som inkrökthet, som självkärlek.....?

Reflexionen är bara en samling negationer. En samling **negationer**. I den sanna andan av bortstötandet av *det tarvliga i all existens*. Jag skall förklara vad jag/ han menar: i en argumentering mot denna "anda"... Någon måste säga ifrån.----- Man måste då och då stanna upp, och man bör då och då säga ett NEJ. - Det är absolut inte så, att det är negationen som är den drivande kraften i världen. ("Dialektiken driver sig själv framåt genom extremer, driver tankar med den allra yttersta konsekvens till den punkt där de vänder sig mot sig själva, istället för att kvalitativt förändras.", som **Th. Adorno** en gång skrev, till mångas förfäran. En förvanskning av både **G.W.F. Hegel** och **Karl Marx**, menade man .) Men efter " den drivande kraften ", så kommer negationen som den avgjort nödvändiga **korrigeringen** utan vilken dumheten skulle segra totalt .Negationen är en god tvåa. Det handlar alltid om att vara övertygande. Men inte på det sätt man vanligen menar med detta. Vad skulle vara mer övertygande än att övertyga? Jo, att i en övertygande fråga på ett övertygande sätt fråga! Att fråga på ett över-

tygande sätt. Det är att i sanning övertyga. Ty det lämnar övertygelsen över till den som svarar.

Därmed kan man säga att frågan är den övertygande negationen, medan varje direkt påstående, svar , i den bra frågans närhet blir såsom hängande i luften.

Det gives knappast något mer övertygande än en uppfattning eller snarare en fråga, om den föregåtts av ett **nej**. Man måste så att säga stoppa det väldiga flöde av omöjliga förutsägelser som folk ideligen häver ur sig. Ty det är det allra svåraste, att få människor att inse, att deras syn på sannolikhet inte är rimlig. Man må stoppa den stora övertygelsen för den *övertygande frågans* skull. Ty, *till syvende og sidst*, vad är vi människor allra närmast: ett påstående eller en fråga? Ni vet alla svaret. Påstå inget annat! På det hela taget finnes inget viktigt ämne, som icke är viktigt just på grund av att det innehåller frågor. Det sätt man kan avlocka ämnet dess frågor, är det övertygande. Det i längden mest förrädiska och gemena, det är att på ett övertygande sätt söka undanhålla människor deras högst berättigade frågor. – Och det är ju det man vanligen råkar ut för som människa, - och det är det, som man brukar kalla för ett övertygande resone-mang, : när ngn på ett naturligt och vinnande sätt får en grupp människor, - en hel grupp oftast -, att tro, att det inte föreligger några frågor; att alltihop bara *förhåller sig på detta viset*, och inget mer. Att det är så det är! - Demagogi (gr. *demagogikos* = "att leda folk".) är att få folk att se svar, ty det är så ovanligt med demagogi som får folk att se frågor omkring sig, att ingen skulle kalla det demagogi, fast det mycket väl kunde förhålla sig så.

Men sådana tankar detta är! Nej och nej.....

Den väsentliga reflexionen uppkommer egentligen aldrig ur ett nej. Nejet är överskattat. Ingen diskussion är fattigare än den som är uppbyggd antitetiskt. Nej, den diskussion är rik, som bygger på nya överraskande infall, PÅ SIDAN AV nejet..... Jag är ingen anhängare av det dialektiska..... Reflexion är att avvika. Reflexion är väl ytterst att aldrig, aldrig någonsin komma tillbaka! Det är sann reflexion. Reflexion ut i det oändliga, så att säga..... (Jag kommer att tänka på den österländska spektionens ying och yang, där det i varje ying bor en liten yang, i varje yang finns ett litet ying: i varje ja finns nog ett litet nej;; i varje nej ett litet ja, - något som då, följaktligen varken helt kan förnekas eller bejakas.....

”Djupt inom varje mänsklig varelse lever ändå alltid ångesten över möjligheten att vara ensam i världen, glömd av Gud, förbisedd av miljoner och åter miljoner i detta enorma hushåll. Man håller ångesten på avstånd genom att träffa släkt och vänner, men ångesten är ändå där, och man vågar inte tänka sig hur man skulle känna sig om allt detta togs ifrån en.”

(S.Kierkegaard,
PAP.VIII A 363.)

De tycks rimligen som om den, som framställer yttranden om reflexion också måste framställa någon teori om medvetande. Helst också om Jaget. Ty reflexion försiggår i vad som brukar kallas ett medvetande, eller i ett Jag, en människa ...eller i en tankeverksamhet. Och att nu detta bör redas ut, - det är det som ställs som krav. Jag –

som skriver detta – kan bara säga, att jag inte äger mer än reflexioner kring begrepp som medvetande och tanke, - ingen teori. Jag kommer att beröra sådana teorier, dock.(**S.Kierkegaard** brukar närmast betecknas som kantian i kunskapsteoretiskt avseende.) Reflexionen föregår däremot inte medvetandet. Medvetandet är på något sätt primärt... har man tänkt sig.

("Varseblivningen innehåller inget Ego."den polske filosofen **L.Kolakowski**, i den tänkvärda *Die Gegenwärtigkeit des Mythos*, (1966,(Warszawa !)1972),s.23.)

Man brukar tänka sig **Réné Descartes**´ (lat. **Renatus Cartesius**) , (1596-1650), såsom den moderna (?) västerländska tankens initiatör (ngt, som beivlas av bl.a. **Martin Heidegger** , som rent idéhistoriskt håller på **Leibniz**.....), och hans två stora ver *Discour...* och *Meditationes* ... hade ett enormt inflytande, även om metoden var märklig (tvivlets metod) och han bedömdes av **Blaise Pascal** – de två var bekanta med varandra, om än flyktigt - såsom "osäker" (incertain).....

De två huvuduppgifterna som ateisten Descartes lade fram, för sig och världen, åtminstone som förevändning för sina skrifter, var dessa: 1.) *Att bevisa Guds existens* . 2.) Att hävda att människan bestod av *kropp och själ*. Den cartesianska *dualismen*, som skulle visa sig bestå i just den termen , såsom en karaktäristik av västerländskt tänkande, i motsats till bl.a. orientaliskt.... Descartes *gudsbevis* var inte alls nya, och hävdandet angående dualismen har vi ändå haft med oss (minst) alltsedan Augustinus (400-talet), som hävdade samma sak, och att

det helt klart var så, att själen bestämde över kroppen i allt. Föreställningen om medvetandet som ganska snävt, - ett *cogito* ("jag tänker") utan objekt, och som en ren "tankeförmåga", har alltid varit kontroversiellt. (Även om denna karaktäristik inte är helt sann, - vilket påpekats bl.a. av **Jaakko Hintikka** : Descartes tänker sig medvetandet som något som tänker och känner, bl.a. kan känna smärta, kyla o.s.v.) Men: *Cogitot*, - sett såsom (ett "intuitivt") bevis för människans existens, - vilket förekommer likaså hos **Aur. Augustinus** som bevis för existens , och kopplat till en idé om tredelning av själen , - Augustinus, som jämnställer det med t.ex. "ambulo" (lat. "jag går"), - vilket dock är något man kan inbilla sig att man gör, en fälla Descartes inte går i - , har med kraft – och på många sätt - tillbakavisats bl.a. av **Edm. Husserl**, **William James**, och **Leszek Kolakowski**.

Alltså: Descartes *Cogito* har kritiserats av mängder av andra filosofer, och också ironiserats träffsäkert av **S.Kierkegaard** " Det vore för mycket begärt av en människa, att hon skulle bevisa att hon inte existerade." - " Det var jo urimeligt at forlange af et Menneske, at han ved sig selv skulde opdage, at han ikke var til." (S.V.VI.s.25.) (S.K. om **Descartes' cogito**), men det finns de, som påstår, att det inte var ett *bevis* som Descartes var ute efter. *Cogitot* är bara en del i en teori om medvetandet, - som på något sätt hålles helig i ursprungslandet, Frankrike, där man ständigt "återvänder" till Descartes -, som fullföljs i Descartes *Meditationes*. För Kierkegaard hade inte Descartes mer betydelse än såsom (lindrigt) motstånd. Det systematiska ständiga *tvivlet*, såsom en rationalistisk konstruktion, ("Hur

länge skall man då tvivla?" undrade S.Kierk. bland annat.---)använde Kierkegaard till – i sitt sena författarskap - att göra om till en mer existentiell, idén om ständig *förtvivlan*. Jfr. **Hegels** *Phänomenologie des Geistes* ,s.72.ang. **skepticism, tvivel och förtvivlan.)--- Jfr. också **Kants** ironiska *säkerhetsmaxim*: ""Herre jag tror, hjälp min otro.!" ""(*Religionen inom det blotta förnuftets gränser* (1793),s.158.)**

En annan syn på medvetandet, såsom ett medvetande som *en möjlighetsbetingelse* i vars och ens medvetande, framställdes av fenomenologins grundare **Edm.Husserl** (1859-1938), som då – under det märkliga fältropet : "Tillbaka till tingen!" - skilde på det förstnämnda som *det rena medvetandet* (såsom betingelsen, från det s.a.s. vanliga medv.. Detta *rena medvetande* skulle vara det som riktades mot det redan givna. Husserl var trött på de varianter av kunskapsteori som erbjöds, å ena sidan kantianismen, å den andra empirismen (se: **Jan Bengtson**, *Sammanflätningar, Husserls och Merleau-Pontys fenomenologi* , (1988), s.19 – 30.) Enl. Kolakowski lyckas inte Husserl med sitt projekt : (kursiveringarna är mina /Kaj G.):

” Den utväg, som han / Husserl/ föreslog, är dock skenbar. Husserl var nämligen av den uppfattningen, att vi är, eller skulle vara, i stånd till att *tränga fram* till *ett medvetande*, som med hänsyn till sitt innehåll inte vore annat än ideal *transparent* (/genomskinlighet/), och att vi skulle var i stånd till att *beskriva* detta innehåll, fitt från de vanor som är låsta till det vanliga tänkandet, och

vore det i det använda språkets strukturform, och dessutom, att vi samtidigt skulle kunna ställa frågan om realiteten (d.v.s. genesen) för det objektiva området under den förutsättningen, att de givna utgångslägena inte innehöll några slags förutsättningar.

Båda dessa förmågo (/ framträngandet till transparenta medvetandet o. beskrivandet av innehållet i detta medv./Kaj G.) är dock imaginära. Den första för att, eftersom varje godtyckligt fenomenens väsen inte bara måste fattas på en förspråklignivå, utan också på ett sådant sätt, att det skulle tillåta oss, att övertyga oss om, att vårt verbala och begreppsliga bestånd inte hade utövat något inflytande på dess utbildande; detta antagande förutsätter dock forskarens återvändande till ett dibarns naivitet, ett inte bara osannolikt, utan också grundsatsmässigt obestämbar återvändande, om det än var /praktiskt Kaj G./realiserbart. Det andra antagande är bara en undanflykt / kryphål Kaj G./ ; den transcendentala reduktionen som skulle ursprungligen bara suspendera frågan om genesen eller källan till det reducerade fenomenet (världeni sig eller det empiriska egot), förhindrade faktiskt återtåget, ty det gives ingen förställbar väg, som för ifrån det neutraliserade innehållets analys till en förnyande deneutralising/.../." (Kolakowski, s.27f.)

”/.../,medens aldrig noget Menneske har vaeret i Sandhed Auktoritet, eller gavnet nogen Anden ved at vaere det,”

(S.Kierkegaard, IV,17., *Philosophiske Smuler, eller en smule Filosofi.*)

Möjligen kan man vara auktoritet i Ögonblicket. Jag tror att man kan säga att den som säger sig vara auktoritet – i vanlig bemärkelse - längre än fem minuter , ljuger.

:Har vi förmåga att tala med oss själva ?, d.v.s. kan vi föra en dialog med oss själva? - , men tar, förhoppningsvis vara på andra.

Kan den som *överväger* samtidigt hålla en monolog? – Kan vi tala med oss själva samtidigt som vi talar med andra? (Vore det önskvärt?) Kan vi hålla en monolog för andra , vara intersubjektiv, samtidigt, - i samtidig uppmärksamhet - som vi håller (samma) monolog för oss själva ? Är det i så fall *samma* monolog ? (Närmare bestämt, - innan detta utredes - också: **Vad är en monolog ?**,i en mängd olika avseenden ?) (Jfr.**Ludwig Wittgenstein:** ”Men jag vet ändå från mig själv vad det vill säga att ”tala till sig själv”. Och om jag berövades organen för det hörbara talet, så kunde jag ändå föra monologer i mitt inre.” Vet jag det bara från mig själv, då vet jag alltså bara vad jag kallar ”tala till mig själv”, inte vad en annan kallar så.”(i *Filosofiska undersökningar*, (1945) s.129. §.347. Så typiskt wittgensteinskt.....)

Håller man då alltså en monolog samtidigt som man håller en monolog?- d.v.s.: är det att hålla en monolog samma som att överväga ? Åtminstone ibland? / Talar man osant, - över huvudet *på* sig själv ? (Det gör man antagligen när man talar mer med andra ?)

Ett annat sätt att formulera saken är: *Alla vet* att man kan tala med sig själv, men kan man **samtala** med sig själv ? –Upplysningsmannen ,- den av S.K. beundrade -, **G.E.Lessing** skiljer ,förnuftigt nog , på människor som kan *tala* , och de som kan *samtala*..... Ty det, att samtala, det innebär, -om det är någon väsentlig skillnad här i begreppen -, att man får något ut av det man talar om, genom någon art av spegling. Och i vilken mån skriver en viss författare, såsom skrivare av en monolog, en monolog för sig själv, i vilken mån för någon annan? Kan man skriva en monolog för någon annan ... än sig själv?

Om nu monologen ses som skriven för den enskilde själv: Är **självreflexion** – i nära betydelse till ”att samtala med sig själv” –över huvudtaget möjlig ? Vad innebär den ? Något radikalt ? (lat. *Radix*= rot.) En *délibération intime* – ”intim frigörelse” -för att tala med **Chaim Prelaman** – är den möjlig? (Se Prelamans *Rhetorique* (1989)). (Jfr. t.ex. **J.-J. Rousseaus** icke *så* välkända dialogprojekt *Rousseau Juge de Jean-Jaques*, 1772-1776.- jfr.ovan. Vi återkommer till detta.)

Är själv-*insikt* möjlig ? Vi vill ju gärna tro det. Tror vi det ? Är självinsikt något annat än - en illusion ? Är *jag* något annat än ”den dröm min kropp drömmer” ? (cit. **J.L. Borges** .) Skulle *jag* kunna svara på dessa frågor ? Efter att ha konsulterat mig själv..... Eller: för att både

radikalisera och specificera frågeställningen till en aningen mer konkret fråga :kan man fatta ett *beslut* i (inne i)en dialog med sig själv;- göra någon skillnad i en inre monolog, som har *denna* karaktär av samtal ? (Vi kan se detta som *min* fråga.)

Kan man byta riktning ? (Är det en avväg, alltid, -och vad är då en avväg. Kan en avväg vara riktig?) Kan en människa förändra sig själv ? (Kan man i dessa diskussioner undvika att hamna i paradoxer som t.ex. den att vi skulle, var och en, ha *TVÅ* Själv ? (!)- Jag och ...jag själv. – (Jfr. titeln på en bok av den franske filosofen **Philippe Lejeune**, *Je est un autre.*(...”Jag är en andre.” är en tolkning....) Kan en människa så (till den grad) veta vad hon gör, - vara så långt ifrån navelskåderi - att hon föredrar att förändra (eller – i sällsynta fall – ytterligare befästa – att med sin vilja till ytterlighet anstränga sig i befästade av sin inställning till vad hon gör ? Kan en människa i samtal med sig själv göra sig fri från en illusion, genom att beteckna den (sic!), och icke bara vänta på att illusionen försvinner i en resignation ?(.... vi antar att varje människa är *väsentligen* ensam ,och att inga så kallade ”högre makter” finnes, eller, även om de finns, att de då icke blandar sig i.).Och, i så fall: Kan en annan människa, - t.ex. du eller jag, - se det utifrån, är det *iakttagbart*, d.v.s.: går en sådan eventuell insikt att konstatera o. därmed förmedla? (Ty det jag för mig själv – på mitt sätt -kan konstatera, bör jag rimligen kunna i någon grad förmedla!)

” Filosofi är den samling frågor, där den som frågar
själv blir ifrågasatt.”

(M.Merleau-Ponty)

Detta är ett helt kluster av (för filosofer väldiga) problem. De hör delvis samman och gränsar allihop till , eller utgör de centrala mänskliga problemen .Och det är problem ,som man ställer sig själv ganska ofta, men sällan ger sig tid , eller för all del: ser vitsen i att utföra i diskussionstermer. Det är problem vi nästan alltid låter hänga som obesvarade frågor i luften omkring oss – och ofta låter vi dessa frågeställningar istället glida över i frågor om personlig karaktär och viljestyrka, förmåga att delvis sätta oss över frihetens problem, ofta gör vi genom att nihilera det det enda rätta, genom att gå direkt till aktiv handling, vi löser problemet genom att transcendera det i handling, förvandlar en abstrakthet till något konkret: bryter staven över problemet. Men det finns – inte bara för filosofer - ändå alltid kvar. Det är underliggande i många av våra dagliga resonemang. I vårt sammanhang här – och i många andra, för många andra människor - kanske det kan beskrivas som problemet ikring ,vad man skulle kunna kalla självdetermination, den odiskutabla *rätten att vara* och värna ett själv, (jag talar inte om rätten att existera,eller rätten att vara frisk, eller lycklig, eller något sådant absurt) och *att utveckla* ett eget "själv" ., vad nu detta "själv" än är i mitt eget livs hela sammanhang.

Det ligger något mycket , mycket problematiskt i självkännedomens och självreflexionens natur, -det ligger nästan något självmotsägande, en *apori*, i vissa uttryck

som denna självkänedom brukar beskrivas med, och som antytts gång på gång av bl.a. olika filosofer (från **Platon** och **Augustinus** och framåt) genom tiderna. Upp-tagandet av en sådan *apori* , för att försöka upplösa den-samma, kallas inom klassisk filosofi, för ”aporetisk me-tod”, -populär under medeltiden – och benämningen finns ingen anledning att idag avskaffa. Vi har lika myck-et aporierar idag som man hade då i det dagliga tänkan-det.... Ty att *tänka på* självreflexion är att utsätta språket för en enorm belastning, och att med språkets hjälp ut-sätta sig själv för en form av mer eller mindre grov miss-handel. Språket är inte byggt, så att säga, för frågeställ-ningar av den typen..... Det är lätt att se:

Låt oss till att börja med betrakta utsagan; a.) ” Det finns ett jag som har kunskap om Adele.”

Detta är icke särskilt problematiskt, om man inte tänker på sådant som att jaget förändras och att Adele gör det, och att man kan ha olika syn på vad kunskap är. Vi tänker oss alltså nu analogt: b.) ”Det finns ett jag som har kunskap om sig självt.”.

En protest mot alla betraktelsesätt, alla försök till att nå självinsikt och något som helst *självmedvetande* (detta , smått metafysiska, begrepp kommer att förfölja oss)(alls) på introspektiv väg (eller överhuvudtaget) , skulle ju inläggas av alla **behaviourister**, filosofer som – utifrån en uppfattning om **Auguste Comtes** ideal om den exakta kunskapen (i *Cour de philosophie positive* , 6 bd. 1830-42.) -, vilka utgår från att allt vi kan iakttaga betr. människan är *beteenden*, och förnekar (introspektiv) kunskap om medvetandet.

Riktningen uppstod ur den s.k. *funktionalismen*, en gren av den transatlantiska *pragmatismen*, där **William James**) broder till romanförf. **Henry James**)och **John Deweys** – vilka arbetade med den snillrike **Charles Sanders Pierce** -arbeten spelade en särskilt viktig roll. **William James** *The principles of Psychology* (1890) var närmast koncentrerad på att visa att beteenden *och mentala processer* var möjliga att förändra. I det mentala hade man fortfarande insyn, - man kan här nämna James inflytelsrika bok *The varieties of religioius experience* (1901-02), på sv. *Den religiösa erfarenheten i dess skilda former* ,(1923).- Funktionalismen uppstod explicit med **John B.Watson** (1878-1958)- jfr dennes *Behavoiurism* (1925).

En behavoiurist såsom den klassiske **B.F.Skinner** uttalar följande: ” Utan det verbala kollektivets hjälp skulle allt beteende var omedvetet. Medvetenheten är en social produkt. Det är inte nog med att medvetenheten inte är något fält för den autonoma människan; medvetenheten är helt utom räckhåll för den ensamme..” (ur **B.F.Skinner**, *Bortom frihet och värdighet* ,(1973), kap. *Vad är en människa?,,s.165.*) ” Den är inte heller inom räckhåll för någon människas exakta kunskap.”(ib.) (Hos Skinner finner man mycket lite av den framtidstro, öppenhet och utvecklingsoptimism som är så grundläggande för t.ex. **Pierce**.)

Här kan också – korthet - refereras vad en analytisk filosof skulle säga i ämnet, såsom ,till exempel **S.Shomaker**, influerad av bl.a. **J.L.Austin** (1916-1960)

och **Ludwig Wittgenstein** (i *Philosophy today, no.3.* (1970) ed. **J.Gill**, ss 72-90.):

”Filosofer som har reflekterat kring användningen av första-personspronomen som subjekt har ofta varit böjda att säga sådana saker som, att man inte kan vara objekt för sig själv, att ens Själv inte är en av de saker som man kan finna eller möta i världen. Den vanligaste slutsatsen är naturligtvis att ens själv, vad man ”kallar Jag”, inte kan vara något av de fysiska eller materiella tingen som man finner i världen. Men, vad alla vet som är bekanta med Humes och Kants skrifter, bland andra , är det också vida förnekat att överhuvudtaget något immateriellt erfarenhetsobjekt kan vara objekt för tanke och erfarenhet. Dessa åsikter leder naturligt till den slutsatsen att ”jag” inte refererar, att det inte finns något Själv, eller att Självvet på något sätt inte är ”i världen”.”(s.79.)

Shomaker kommer så småningom – efter ett långt resonemang - fram till att ”jag” är ett pseudosubjekt, analogt med ”det” i uttrycket ”det regnar”, (- man tänker på **Fr. Nietzsches** tanke om att ”det tänker”...) - en rimlig slutsats, i det sammanhanget.(s.84.) Och efter detta så börjar det bli intressant.....:

” Jag tror att de största orsakerna till problem här är tendensen att tänka på medvetande (/awareness/) som en slags perception (/perception/),d.v.s.

Vi ser också, att vi aldrig kan nå någon kunskap, om vi inte för något slags – mer eller mindre lyckat - (logiskt)resonemang, *reflekterar* över vad vi förnimmer utom och inom oss, - och vad gäller oss själva så skall då

självkänndomen delvis uppnås med en självreflexion, ett samtal med oss själv. Alltså "xKx → xSx". En nödvändig men inte tillräcklig förutsättning för självkänndom är att vi samtalar med oss själva. (Omvändningen (xSx → xKx) gäller inte.)- Man har ibland –som **W. Köhler** framhållit (i *Zur Debatte um reflexive Argumente in der neueren deutsche Philosophie* (1987) i *Philosophie und Begründung*,1987).) framställt tänkande som ett "internaliserat tänkande". Ett sådant, där man delar upp sig själv i sitt *alter* och *ego* slutar dock inte, enl. Köhler, i en tillfredställande upplösning beträffande anspråk på vare sig förståelighet eller sanningshalt, eftersom man (psykologiserande)måste besinna sig på den förmåga att föra sig själv bakom ljuset, som alla människor har. (Jfr. **Schnädelbach** (*Zur Kritik des Geltungsanspruchs des Verständlichkeit*, 1978). Här kommer man alltså inte fram!!!! Dock får man väl a med i sin självbild att man just är en människa som ljuger för sig själv. Om man är en människa som , såsom S.Kierkegaard," umgås med sig själv som med en misstänkt",(!) så ingår ju faktiskt det i spelet mellan ego och alter som en autentik, som något faktiskt. Men det misstänksamma innebär något atmiss-tänka, vilket vi här kan se som de sartreistiska *onda tron*, eller det freudianska *omedvetna*, som vi då alltså måste ta med i självkänndomen och självreflektionen, samt att inse att självet inte kan definieras i en a-histoisk punkt, som **J.Lacan**, i **Edm.Husserls** efterföljd, menade:"för varje människa gäller att underkasta sig en logisk beslutsprocess relaterad till *en tid för att förstå*." (**E. Roudinescou**, s.209.) ----Man ställer sig numera alltmer frågande till fenomenet "reflexion", - jfr. här

t.ex. **Maurice Merleau-Ponty** i hans postuma papper – (*Le visible et l'invisible*),, ser det som en självmotsägelse, och ser tänkandet självt som en sådan *apori*, motsägelse. Man kan inte gå bakom det. (Emedan man inte kan gå bakom det, så är det självmotsägande, enl. **K.O.Apel**, -kryptiskt.) ----

Köhler undrar (i slutet av sin mycket omfångsrika essä om filosofin i sin – nuvarande - helhet).” Om man nu åtminstone tar ett steg tillbaka och med **Blumenberg** ställer frågan:” Vad var det egentligen vi ville veta?”, beträffande filosofi och grundande, så ser man att den filosofiska reflexionen över de filosofiska metoderna alltid går ut över sig själva. Som det ”förutsättningslösas vetenskap” – filosofins mål har alltid varit denna förutsättningslöshet, medan man ofta tillåtit, av en anledning som inte kan vara annat än nöd, antaganden - söker den alltjämt en hållpunkt för en rekonstruktion av grundantaganden: en sann grund, en riktig metod, en koherent teori. – (Jfr. t.ex. **M.Farber**, *The ideal of a presuppositionless philosophy*, (1940)) -Man brukar inte hålla filosofiska framsteg för omöjliga – dessa framsteg innebär dock oftast, att man förklarar vissa utsagor såsom omöjliga..... - och inte heller se som osanna paradigmbytet från ontologiskt över mentalistiskt till lingvistiskt paradigm, för att ändå trots detta kunna föreställa sig, att inte ändå andra paradigm med tillhörande metoder än de som utvecklats här, som hittills varit de grundläggande i filosofiskt tänkande och som framställt mycket överskådligt av **Finch**: /.../.” (Här syftas på **H.L.R.Finchs** bok *Wittgenstein – the later philosophy*, (1977)) :

”Dessa tre metoder motsvarande de tre filosofiska ramverken hos Platon, Descartes och Wittgenstein är (1) den sokratiska *metoden att definiera* (avhängig av distinktionen särskild-allmän);(2) den augustinska *introspektionsmetoden* (som vänder perspektivet till det inre- yttre); och (3) den kantianska *metoden med förutsättandet* (som finner den avgörande delningen mellan *a posteriorit* och *a priorit*). Filosoferna Platon, Descartes och Wittgenstein, visar oss faktiskt hur världen skulle se ut i termer av dessa tre metoder. Platons *grottbilder* Sokrates metod, Descartes *cogito* den augustinska, och Wittgensteins *språk-spel* den kantianska.”(**Finch**,s.147.)

Vi finner dock, att vi vad gäller självkänedom aldrig har en omedelbar sådan. (jfr. **Edm. Husserl**, **Ricoeur**, i *Theory of Interpretations*, kap *The question of the Subject*.) Den uppträder icke utan en föregående process (t), - eller är denna – och vi kan alltså se att *egos* samtal med *alter*, ständigt är ett samtal där ego talar med ett alter som förändras (i t), vilket därmed *ego* succesivt också bör göra. Vi har då en sjätte form att nedteckna, som vi dock får stora svårigheter att nedteckna.

Den ensamme franske tänkaren **Maine de Biran**:" Jaget objektiverar sig inte i en bild; det förstås heller inte genom en ontologisk abstraktion. Hela dess verkliga existens är i uppfattningen och upplevelsen av ansträngning (" *l'aperception de l'effort*") , för vilken det känner sig som subjekt eller orsak"(*Mémoire sur la décomposition de la pensée*, I.ss .144-148. - jfr.**Björn Sjövall**, *Det problematiska Jaget*, (1976)s.107.) – Vi kommer något att återvända till bristens och öveflödets

dialektik senare..... Nog kan det ligga en tanke i att självkännedomens fordrar någon form av ansträngning – inte i Biransk mening kanske – men en ansträngning för att röja undan de första impulserna....

”Jaget skapar inget annat än den rörelse som åtföljer det.” (de Biran)

Nu kan man ju ifrågasätta om man skall behandla *kunskapen om sig själv* på ett sådant sätt att man tolkar den reflexiva konstruktionen ” jag – själv ”som om jaget och ”spegelbilden” alltid är analoga, eller till o med identiska, - alltså: man kan ifrågasätta konstruktionen, synen, xKx, och mena att den på följande sätt borde helt skilja på jag och själv, sålunda : xKs, som på *subjekt* och *objekt*. . Man kan alltså hävda ,att det, *ibland* inte i den reflexiva konstruktionen är fråga om en identitet. I vissa konstruktioner, som: ” Paete dödade sig själv.” är det ju fråga om identitet. I en annan konstruktion: ” Jag lärde mig själv grekiska.” är det också identitet. Men i :”Jag lärde känna mig själv.” är det en kvalitativ olikhet. Jag menar att ”själv”här är en illusorisk term, ett illusoriskt pronomen, (såsom begreppet ”klass” i logiken är en *logisk illusion* i förhållande till en medlem av klassen, åtminstone i den grundläggande, s.k. ”första klassens predikatlogik”, enl.B. Russell.), eller – åtminstone – en mer problematisk term. Man varför just här ? (Vi kan också tänka på de språkundelsökningar som är gjorda av bl.a. oxfordfilosofin av J.L. Austin ,och å ena sidan Hector-Neri Castaneda (f.1924, filprof i Detroit. - I hans uppsats ”*He*”:A study in the Logic of Selfconsciousness, 1966. Och *Indicators and Quasiindicators*,(1967))i *American Philo-*

sophical Quarterly,IV,2,1967.)), och andra, spec. här P.F. Strawson (f.1919.) och dennes bok *Individuals*,(1959), där denne söker redan ut vissa sådana här utsagor. Strawson börjar med att fastslå att det tycks finnas en enighet om att det finns utsagor som har psykologiska attribut, vissa fält inom det mentala, som bara den egna personen kan känna till och tala om. Strawson kallar dessa – en central klass av psykologiska predikat - för "P-predikat".

Umgänget med en själv är ju ofta en frågande, en kritisk syssla . Som *S.Kierkegaard*. skriver på ett ställe, om "at omgaaes med sig selv, som med en Mistaenkelig". Är det Självmedvetande? Det syns här tydligt att självmedvetande bär på en tendens till splittring, inre rollfördelning,: tjuv och polis.....

Den, som inte är *i någon del* oense med sig själv, är nog en märkligt snäv,- en rigid, en som tur är ovanlig, person..... Men då kan man ju med ens göra en distinktion. Eftersom det ofta är lätt att se på en person, om denne inte alls är ens med sig själv ; man ser honom som en karikatyr av vad han/hon *kunde* vara. Då har man sett en person, som stadigt befinner sig i en kurs, sedan länge, *ifrån* det hon mer lämpligt är ägnad att i någon slags sanning vara. Hon är på väg bort.

S. Kierkegaard: "Forsavidt han var Usandheden, var han jo bestandigt ifaerd med at gaae bort fra Sandheden;/.../."(VI,22.) Medan den, som umgås med sig själv som med en misstänkt, är på väg till sig själv, på väg att korrigera, att uppspana oegentligheter..... Då kan vi alltså se "självet" såsom något man orienterar sig från

eller till. (S.Kierkegaard opererar själv i *Enten –Eller* med begreppet ”jämvikt” i avsnittet *Ligevigten mellem det etiske og estetiske*..... när det gäller utvecklingen av personligheten. Här kan man utifrån en enskild punkt i S.K.s tänkande söka en förklaring till vad S.K. menar med själv i det man där kan härleda ett etiskt och ett estetiskt själv (”Enkelte”) och påstå, som **Valter Lindström** i *Stadiernas teologi* (1943) , att självet är något som utbildas i jämvikt – något som inte alls gäller om man tar en annan skrift, som *Philosophiske Smuler* eller *Sygdommen til Døden* i betraktande. Det behöver inte innebära att inte det enskilda partiet i *Enten-Eller* icke innehåller det väsentliga – sett ur både min och Lindströms synvinkel - , och det är ju tvärtom så, att det är ett ofta framkomligt grepp att filosofiskt behandla en text, att utgå ifrån en isolerad enskild idé – en detalj , en bild — bland många och utifrån denna orientera sig i författarskapet. (Lindströms grepp är dock större än många andras.) I fråga om studier kring och i S.Kierkegaards författarskap har på senare år denna metod blivit den förhärskande. Man avstår mer och mer ifrån att söka ta ett helhetsgrepp på detta författarskap, medveten om dess rikedom och komplexitet. Det medför naturligtvis att det udda kan ta överhanden, och att man smiter ifrån att verkligen – detta är svårt - ta ställning till vad Kierkegaard lade tonvikt på.

Summa:

Nu lägger förmodligen inte konstruktioner av typen ” xKx” ändå till någon kunskap av någon högre dignitet till vårt ämne. Vi kan oxå förmodligen finna en bättre lös-

ning på problemet. Självreflexion handlar när allt kommer omkring om att *integrera* sig. Här...och där. Och i denna formulering kan man söka mening! Med integrering (i sig själv)menar man ju , förhoppningsvis ,: att man har möjlighet att nå *varje* del av sitt inre med varje annan del (!), och att med en viss form av reflexion och känsla låta allt detta samspela under större delen av sitt liv. Metoden att nå denna integration går oftast genom ett rikt liv, men sist och slutligen , *genom förmågan att modigt kunna reflektera.* (Mer eller mindre medvetet.)
.Självreflexion till integrering. (*Integer* .lat.= hel.) Jag reflekterar för att integrera mig. Jag reflekterar inte för att göra en filosofisk upptäckt. Jag reflekterar överhuvudtaget inte *för att* filosofera! Jag filosoferar inte för att kunna reflektera... Filosofiska upptäckter är sällsynta, och när de uppkommer, så är de ofta av en *reduktiv* natur.

Som **Xenofon** skriver c:a 350 f.Kr.:” Gudarna avslöjade aldrig, från början, tingen för oss, men med tiden, genom att söka kan vi komma att lära känna och lära oss om tingen bättre. Men vad gäller säker sanning, så har ingen människa känt den, eller skall komma att känna till den, inte genom gudarnas försorg, inte heller genom allt det varom jag talar. Ty även om människan av en slump skulle yttra den slutgiltiga sanningen, så skulle hon själv inte veta om det: ty allt är inget annat än ett nät vävt av gissningar.”.....

Självkännedom bör inriktas på att uppnå frid än kunskap. Det blir i praktiken mer psykoterapi än kunskaps-teori..... Den blir i teorin dock alltid teori.

Man kan fråga sig om en människa inte i huvudsak är sin monolog mer än något annat. Hon är sin monolog mer än hon skulle vara "sig själv".....Ty, vad skulle det innebära att vara? Att vara sig själv. Det har man snart försummat att vara, - medan man däremot aldrig försummar att vara sin monolog!

Så tog detta mig till den för migmer precisa frågeställningen: via:

Kan man få aningen av svar på hur det ligger till med några av dessa ovanstående frågorna om **självreflexion och kunskapen om sig själv** , - inberäknat en alltid aktuell beredskap till den antydda lösningen ,– vi har över huvud taget naturligtvis ett rent misslyckande i beredskap också – det har man alltid – genom att belysa några av dessa problem, genom att t.ex. undersöka **faktiska författarskap** : något *empiriskt material* bör man ju ha att arbeta med, och inte enbart spekulera fram något ur ingenting, deducera fram vad självkänedom är (som jag skisserat ovan) eller lägga fram en allmänt abstrakt syn, undfängen i en intuitivt sanninspiration ? Kan man det ? . Jag kommer att försöka *karaktärisera* texter, och monologer i allmänhet utifrån en *något speciell* , en **annorlunda** synvinkel och med aningen av en **metod**. Denna synvinkel, **metod** ,kan illustreras med följande fråga, - som vi försöker besvara – :
Huvudfråga:

I vilken mån kan man, i vissa texter, se ,att man mer söker en punkt än att man utgår ifrån en sådan punkt?

Detta, denna fråga , är alltså min egen utgångspunkt!

Så blir ett av de centrala begreppen just ”*punkten*”, samtidigt som den främsta uppmärksamheten icke blir på punkten men väl på **rörelsen**, eller rättare sagt rörelseriktningen mot destinationsorten eller från den plats där man har sitt fäste. – Med tanken på *egos* och alters potentiella processuella förändring in mente. - Min utgångshypotes är då – som var och en inser – att det finns en slags **fast punkt** i , eller ”under”,texter.) Vi tar alltså begreppet ”monolog” i vidaste mening.

Jämföra texter ? Ty : om man kan säga om en **jämförelse**, att den *alltid* haltar, emedan ingenting i den levande världen är kongruent med något annat, - så härav följer, att varje jämförelse, *emedan den haltar*, är dömd att återkomma till utgångspunkten! - Detta innebär i klartext, att genom en *jämförelse*, eller *analogi*, inget påstående har framställts. Den gamla sanningen åter, alltså,om att en analogi inget bevisar. Och här, i vårt fall, kan inte ens kanske förekomsten av en analogi bevisas.....

Man kan gå tillbaka till den berömde irländaren, biskopen **George Berkeley**s filosofi, där denne bl.a. tvivlar på att *någon jämförelse över huvudtaget alls är möjlig*. Berkeley, som dock föraktade den gamle , föraktade, greken **Pyrrhon**, från Elis (360-270 f.Kr.), som *tvivlade på allt*. Vi kan icke fälla slutliga omdömen, enl.

Pyrrhon. Den pyrrhonska skepticismen spelar stor roll i filosofihistorien, bl.a. hos **Hegel**. Dublinbiskopen **George Berkeley**, - en av filosofihistoriens mest missuppfattade filosofer, som i den engelska empirismens begynnelse icke alls hävdade någon radikal subjektivism (med sitt *esse est percipi* – ”att vara är att uppfattas”), men bara – enl. de flesta uttolkare -förtvivlat värjde sig mot abstrakta begrepps förmodade reella existens, i den pågående universalistriden, - i en radikalisering av föregångaren,filosofen och diplomaten **John Lockes** empirism. (jfr. thomisten, den lärde lektorn, **Lechard Johannesson**, *Kunskap och verklighet* (1944) (diss.) för en avvikande uppfattning, där han , i egenskap av thomist, i en tolkning av B., såsom företrädare för den *subjektiva idealismen* – vilket man kan ifrågasätta om han var - totalt underminerar denna (motbevisar den) genom att ställa *perceptionen* vid sidan av *temporaliteten* på ett vackert sätt). Vad Berkeley eg. var ute efter var *klarhet* i resonemangen. Han var en vaken samtidskritiker helt enkelt. I denna kamp avstod Berkeley inte från några medel alls. Han kunde på ett nästan groteskt sätt driva med naturvetenskaperna , (**Newton**), bara för att i förbifarten, och oavsiktigt, ge ett och annat bidrag till dem.

En promenad – en *peripati* - i det imaginära, där två historiska personer, **x** och **y** t.ex. ställs vid sidan av varandra, blir sålunda en mindre utflykt, där den enas längd i ett avseende överskuggar den andre, där den enes steg gör den andres steg kortare, o.s.v. och genom, endast genom, *uteslutning* av det som var *specifikt* och viktigt för var och en av de båda kan promenaden fortsätta. (Man får en sådan upplevelse när man läser den gamle

Plutarchos (46-120 e.Kr.) välkända *Jämförande levnadsbeskrivningar*, en lätt förvirrande **yrsel**, en "negativ" yrsel (sic!), som måste botas genom ett alltför hurtigt tonfall, ett överslätande av ett bortseende från det, som gjorde det ena eller andra livet värt att leva eller berövade det just detta värdefulla. –

Vid att **oupphörligen jämföra**, blir man blind för att man gör det !

- Jämförelsen blir en upp-och-nedvänd promenad. Man tror att livet, eller skrivandet, eller vad man annars håller på med, alltihop är en jämförelse, - men med vad... (Likt de människor som tror, att livet är en tävling, (!!!)- en (icke alltför ovanlig miss-) uppfattning som, när man väl "erövrat den" inte är lätt att "förlora". Jag har en bekant, en känd författare, som tror att så är fallet.) Den ene rättas så efter den andre, och vid promenadens slut, d.v.s. vid cirkelns slut(ande) har man icke annat än en friktionell förståelse, en konstruerad, av den ena partens *ena sida* vid den andre ena sida, en förmodad förståelse, - ty man har ju blivit *blind genom att söka*, och finna endast *likheter* och *skillnader*, d.v.s. beröringspunkter, och ett liv kan ju aldrig förstås utifrån beröringspunkterna med ett annat! – om det, livet , nu alls på något sätt kan förstås - och man står ,som efter en söndagsutflykt i parken, åter hemma med den tanken, att dagen visserligen har passerat, men till vilken annan nytta än att man, i det man förgäves sökt uppleva något , - t.o.m. försedd med en bestämd utflyktsplan i handen, och hoppats på att, i all bestämdhet, något *av en slump* skulle förgylla dagen , - ändå bara har rört lite på benen! Kvar blir det

friktionella, som får en anekdotisk (!)och världsfrämmande karaktär redan innan man berättat för någon vad man varit med om. Och på natten efter promenaden möts man i drömmen av oroliga drömmar, och efter att ha på ett oförsynt vis försökt jämföra två människor med varandra , så möts man i drömmen på natten efteråt av ett janusansikte, eller av två skugglika människor i drömmen ihopkopplade med kedjor som vardera förtvivlat försöker slita sig loss från varandra och springa åt var sitt håll.....

Men det finns en annan, mer positiv synvinkel, ur vilken man kan betrakta *jämförandet*. Det väsentliga i idén med jämförelsen, både från **Plutarkhos** och från min utgångspunkt, är ju den, att man icke vid t.ex. upp-ritande av *en* livslinje, *ett* levnadslopp, *en* livsmonolog kan se så mycket annat än dess rörelse och dess rörelse i förhållande till diverse yttre omständigheter. Men, om man då tillägger *ytterligare* en sådan linje, livslinje, levnadslopp, livsmonolog, så avtecknar sig med detsamma ett komplicerat mönster , (analogt med vissa naturvetenskapliga undersökningsmetoder , som är bekanta för alla) i vilket man kan göra ett betydande antal iakttagelser, ur vilka man – i sammanställning med de var för sig rådande speciella levnadsomständigheterna – kan dra *mycket mer* än dubbelt så mycket slutsatser som man kunde, om man hade dessa linjer, levnadslopp o.s.v. var för sig i en sluten betraktelse. Detta är ju en av vinsterna med **Plutarkhos** idé, och - *maaskee*, att jag också kan få något ut av dessa två linjelöp med olika riktningar, avvägar, punkter i förhållande till början och slut och i förhållande till det innehåll som dessa texter , gjorda med pro-

fessionell konstfärdighet, så villigt – och gåtfullt - breder ut för den tolkandes öga.

Ju närmare man granskar jämförandets metod, desto sämre blir den. Men, vad har vi att sätta i dess ställe: den berömda förmenta, - låtsade -, *objktiviteten*?.....

En frågeställning som något har med jämförelse att göra är den om det idel resp. den antipod som en författare – explicit eller implicit - ställer sig i förhållande till när han eller hon börjar skriva. Ty här drabbas man av samma skymmande effelt som vid jämförelsen: synfältet begränsas.... o.s.v. - jfr. här t.ex. Kierkegaard, som mer eller mindre (?) väljer två antipoder: **Hegel** och *den med S.K. samtida kyrkan*. (Å andra sidan – vem lever.... i ett lufttomt rum.Kierkegaard väljer dock, - intellektuellt sett - , stort.) Man kan urskilja – som **Willy Sörensen** o andra påpekat, en begränsning hos **Kierkegaard**, härrörande från *contra-positionen gent* mot Hegel. – Mot detta kan dock hävdas, att det är nödvändigt att ta stöd någonstans i samtiden,i ett för eller ett emot...- och när man ser hur långt före sina samtida som Kierkegaard sträckte sig i sitt skrivande – han var samtida med **Adolph Törneros** och **P.D.A.Atterbom** ! - , så finner man ingen anledning till att anse att han borde valt en annan antipod, eller ett ideal, - att såsom **Geijer** ställa sig rel. nära **Schelling** gjorde i Geijers fall inte så stor skada,- (**E.G. Geijer** som histoiker och filosofikritiker kan man , förvånansvärt nog, än idag , även om man ville det, sällan klaga särskilt mycket på.) men det hade det förvisso gjort i S.K.s fall. Som det nu var, så avhånade S.K. den något äldre prof.

Schelling ordentligt som en gudlös "transcendentalfilosof".

Maine de Biran är mest känd för sina introspektiva dagböcker, där han med en otrolig ansträngning (!), hans egentliga huvudord, - i brist på egen naturlig kraft - och skärskåda utforskade sitt inre. Det är en betydlig skillnad på synen på ansträngning hos t.ex. Kierkegaard och de Biran . Ty Kierkegaard sätter ju förvisso – mitt i sin egen hypersteni - ansträngningen i centrum med sitt innerlighetskrav.....!) de B. kallades på intuitionisten **Henri Bergsons** tid för "*le Kant français*". *Tinget i sig* var för de Biran inte något med i det yttre utan något med (i) det inre,-en av hans huvudsakliga distinktioner är yttre – inre -, i själens djup. Han vill på ett egenartat sätt göra metafysiken till en experimentell vetenskap..... En av sin tids främsta psykologiska skriftställare. Jfr. **de Birans** *Influence de l'habitude sur la Faculté de penser*. (Vanans inflytande på tankeförmågan.) (?) *Essai sur les fondements de la psychologie et sur ses rapports avec l'étude de la nature* (1812) (Essä angående psykologins grunder och dess förhållande till naturstudiet.) i *Oeuvres inédites*. (1859.) Med en skarpsynthet *à la* Kierkegaard och med en frenesi , sprungen ur ett starkt känt främlingsskap, skulle han vara ytterligare en god korrelator. I och med detta inser läsaren att *ett* av uppsåten med detta arbete är idéhistoriskt – om inte denna insikt redan finns , så kommer det att visa sig att det beträffande denna skrift är fallet - vid sidan av ett psykologiskt och ett filosofiskt/monologiskt – ty jag har ju en problemställning som gäller generellt alltifrån det människan började skriva längre texter och jag har låtit *min*

egen tanke vandra ganska fritt..... Den monologiska teorin omgärdas således av material av allehanda slag, med den begränsningen att det har med *x* och *y* att göra eller med textteori. -Mig har heller inte undgått ypperliga moderna monografier av så speciellt slag som är skrivna av t.ex. Gilles Deleuze, (1925-94), men någon jämförelse med honom är på inte sätt något för mig att göra. Jfr.t.ex. *Spinoza, Philosophie pratique* (1970),(1981), "*Veckel*", (*Le Pli: Leibniz et le Baroque* .)om universalsnillet G.W.Leibniz.(1988) . ---- Den moderna reflexionen överträffar ibland sig själv. Den har formulerats övergripande på det sättet, att man icke kan anses ha förstått något om man inte kan formulera det i en teoretisk modell. Utan den handfasta, -d.v.s. luftiga - abstraktionen. Denna syn på tingens tillstånd och på förståelse tycks bestå. Min teori om monologen är inte exakt av det slaget, då den är mindre precis i abstraktionens delar, och mer av en vision *en gros*. Vad den nu egentligen är kommer kanske, om någon finner det mödan värt, att formuleras just av de, som tror att förståelse är att man kan omformulera det man läst i en abstrakt teoretisk modells *a* till *ö*. De menar då på ett sätt , att *förståelsen* är denna i en monolog förmedlade modell. Om jag påstår att förståelsen bara kan utläsas ur *riktningen* på ifrågavarande monolog, *den auktoritativa eller nonauktoritativa* riktningen, så måste det i så fall formuleras i monologen såsom moment i den, men åter – med vilken form av riktning, framåtlutad eller bakåtlutad..... Så är denna min reflexion en *Kritik av Reflexionen*, en *gros*, i liten skala, - och inom en riktning tonfall.

En annan jämförelse hade varit den flitigt skrivande melankoliske uppsala-aforistikern **Adolph Törneros** (1794-1839) och ... ?

Det finns en uppenbar paradox, en lockande paradox, i **den övergripande tanken** att den, som utger sig för att skriva mest för andra – författaren med stort **F** - kanske skriver mest för sig själv, medan den som skriver mest för sig själv, som han tror, har allra mest att ge någon helt annan människa - i **någon helt annan tid**. Författare – och det är sådana vi har att göra med – skriver för att de måste. De skriver nästan alltid av överflöd. Av överflöd – och brist. Av överflöd – eller brist. Jfr. **Aristoteles steresis**-begrepp: ett privationsbegrepp, beteckn, "frånvaro". (Obildning är – t.ex. - en *privation* hos den obildade människan, som genom en bildnings-*process* blir den bildade människan. / Jfr. **Platons, Augustini** och **Schellings** resp. lära om det Goda (*privatio boni*).) En slags dialektik, varur somliga kan härleda en slags bristens ironi. Men grunden, den är i alla fall, som sagt : överflöd. -: "La superflue d'énergie est la clef á la vie humaine." : "Överflödet av energi är nyckeln till det mänskliga livet." (den asketiska **Simone Weil**) Men överflöd är ju bara brist på den så nödvändiga bristen. Utan brist (*privation*) skrev inte (ens) Simone Weil. Är inte bristen alltid dubbelhetens farliga genes ?
..... Det har av någon anledning ansetts i modern tid såsom utmärkande för den moderna människan, att hon skulle vara upptagen med att skriva ner mängder av tankar om sig själv och sin närmaste omgivning. Så har man – den moderna människan – utkorat till *den första(!) moderna människan* en mängd

dylika, framgångsrika skribenter, såsom **Paulus, Augustinus**, "renässansmänniskan"...t.ex. **Petrarca**, **Dante**, **Machiavelli**, **Castiglione**, **Montaigne**, **Leibniz**, **Pascal**, **Kierkegaard**, **Dostoyevskij**, **Nietzsche**, **Wittgenstein**, **Kafka**, **Joyce**, **Beckett** m.fl., m.fl.- jfr. **M. Bachtin** och modernitetens födelse..... – och **Peter Burkes** intressanta diskussion om (den av **Nietzsche** starkt beundrade) **Jakob Burckhardt** och renässansen (*Die Kultur der Renaissance in Italien*, 1860 + omarbetningar.) i **Peter Burkes** *Renässansen* (1987)...

” Enligt Burckhardt ”befann sig det mänskliga medvetandet .. under medeltiden i ett tillstånd av dröm eller halvslummer under en kollektiv slöja ... Människan var medveten om sig själv endast som medlem av en ras, av ett folk, av en grupp, av en familj eller ett samfund – alltså endast som någon form av allmän kategori.” Renässansens Italien var det ställe ” där denna slöja först skingrades ... människan blev en andlig individ och uppfattade sig själv som en sådan.” (I;del2.)” (**Burke**, s.7.)jfr. Burckhardts rubriker på de 6 avsnitten: 1.) Staten som konstverk.2.) Individualitetens utveckling.3.) Antikens återuppväckande. 4.)Upptäckandet av världen och människan. – se här t.ex. Burckhardt, s.202.” I den fria själsdiktningens rike blir vi införda av 1300-talets stora diktare.”o.s.v. - Om **Dantes** *Vita nuova*: ” Själ och ande tar här ett plötsligt och väldigt steg mot medvetande om sitt eget mest förborgade liv.”ib. s.205.- 5.) Sällskapsliv och fester. 6.) seder och religion.). Här invänder många fler än Burke, t.ex. den svenske historikern **Michael Nordberg** i sin prosaiska ”*Renässansmänniskan*”, (1993).

(Kritik av M.Nordberg: (Det är ett ytterligt fegt sätt att alls rubriksätta inom parentes, och hela rubriken. Vi skulle inte veta vad för bok det handlade om utan den praktiska benämningen på denna tids människa. Att reservera sig i titeln är som att ta russinet ur kakan iförväg. Det är också som att inte gå med på språkets villkor. Som att i vardagslag säga: "Sätt dig på "stolen" därborta", i ett slags kunskapsteoretiskt nit....Jag tänker mig en bok som heter "Sveriges historia" vilket implicerar att det varken existerar någon svensk historia eller kanske inte någon historia alls, - vilket man mycket väl kan anse- I denne M.N.s fall vore en rakare titel: *Det fanns aldrig någon renässansmänniska.*, - men det, det är å andra sidan en platthet: Det har sedan länge *upphört* att vara kontroversiellt, medan frågan om historien t.ex. fortfarande är högst öppen.... Michael Nordberg slår alltså inte bara in öppna dörrar, utan också gamal öppna dörrar. Det är som att slå in, som sagt, en gammal dörr som behövs!, vilket ju är ännu mer ... amatörmässigt, om man säger så.....):

"Individualism, stark personlighetskänsla, verklighetssinne, kritiskt sinne, frigjodhet från auktoriteter, frånvaro av religiös känsla, hejdlös egoism – luftiga generaliseringar av denna typ har kommit att bli allmängods i synen på renässansen, och har upprepatotaliga gånger.

Oändligt många författare har laborerat med abstraktionen "Renässansmänniskan" – en intellektuell konstruktion som aldrig har existerat i sinnevärlden, lika lite som någon *homo oeconomicus/.../*."(s.16.))

..... vi ser ju detta, med fastställandet av en individ som den första moderna människan, (vad är "modern" alls, som absurt, då det, att skriva ner vad man tänker, inte utgör ngt kriterium på att man är först med någonting alls, *annat än att skriva ner det* – och om den moderna människans födelse skulle vara beroende av *nedskrivning* av tankar, (jfr, här dock en del av **Jaques Derridas** filosofi, där denne söker driva en tes om skriftens primat, försteg, framför talet.....) så blir denna implicita tävlan löjlig.

Men : det hela är ett faktum. Vi har denna syn att möta i litteraturen, som ofta är sådan, att den – inavelsvis - hänvisar till sig själv. Enligt litteraturen är *den moderna människan* en skrivande varelse ! Det är tydligen den nödvändiga, men icke tillräckliga förutsättningen. Den s.k. *post-moderna människan* faller förmodligen under en motsatt definition.....

(På detta går jag inte vidare in.).

Men man har *velat* (!) förknippa ett visst monologiserande och en viss introspektion med en typ av mänskliga med vilken man känner närhet och gemenskap och gärna vill ha ett slags släktskap med, - så är i alla fall det faktiska läget. En kontinuitet har sökts. En tradition.

Vi har i västerlandet *det utsagdas* tradition. Här impliceras inget och spelas inga tysta zen-spel. Det är den traditionen jag *redovisar*, ty det är den enda jag har någon alls kunskap om. (Jag akn inte utesluta att det finns en underliggande (s.a.s. då dold)minoritets- tradition av det outtalade, men den är jag – uttalat -icke människa att söka upp, - icke i detta manus i alla fall.)

Jfr. **Thomas Waley** uppf. om "Kafka och taoismen" i olika böcker, **Hj.Sundéns** utmärkta *Zen*, (1970), **Bernh.Karlgrens** böcker, samt **Suzukis** nyandliga "Zen önskar höja sig över logiken." **D.T.Suzuki**, An introduction to Zen Buddhism, med förord av, föga förvånande, ...**C.G.Jung**. - (jfr. alla de "wise-cracks" man kan finna i **R.H. Blyths** auktoritära, farliga *Games Zen Masters Play* (1976), starkt påminnande om delar av **Bernes** klassiska *Games people play*, men mer intellektualistisk -, där den anglosaxiska motsvarigheten och definitiva skrattspegeln är litt.prof, **Stephen Potters** *Livsmannaskap* och dess uppföljare. – Beträffande västerländska tysta spel finns naturligtvis den absurdistiska moderna litteraturen, **Beckett** o. andra. Jfr. här **Bert O.States**, *The Shape of Paradox* (1978), en vacker utläggning ang. **Samuel Beckett** och en utveckling av den augustinska paradoxen : "Förtvivla icke, den ene rövaren blev räddad. Var inte säker; den andre blev fördömd."-. Sentensen har en underbar form. Det är formen som betyder något.", kommenterar **S.Beckett**.

Man kastar sig gärna över dessa verk – med ett nästan religiöst leende – som i en omedveten övertygelse om att dessa få böcker håller för vilken misshandel som helst. Dem kan man inte skada. Det kunde man inte veta från början. Men de har visat en enastående överlevnadsförmåga. Varför? — (En jämförelse mellan andra i tiden samtidigt verkande författare hade ju inte varit fel i en *tvetydighetens hermeneutik*. Att skriva om – för att bara nämna ett exempel -två renässanskarriärer av olika karaktär och deras respektive *magnum opi*, om **Niccolo Machiavellis** *Fursten* (1513) samtidigt med (just)

Baldassare Castigliones *Hovmannen* (1528) kunde kanske ge ett ännu bättre resultat).Tänkan- detets konst har förmodligen något med samtidighet att göra. Samtidighet *en gros*.

!

(?)

” Med Vilkaarligheden i En selv corresponderer Tilfaeldigheden udenfor En. Man bor derfor altid have et aabent Øie for det Tilfaeldige, altid vaere expeditus, hvis Noget skulde tilbyde sig. De saa kalde selskabelige Glaeder, til vilke man forbereder sig otte eller fjorten Dager forud, have ikke stort at betyde, derimod kan selv den ubetydeligste Ting ved et Tilfaelde blive et riigt Stof til Morskab. At gaae her i Detail lader sig ikke gjøre, saavidt kan ingen Theorie naae. Selv den udforligste Theori er dog kun Fattigdom imod hvad Geniet i sin Ubiquitet let opdager.” (/ ”*Ubiquitet*” = allestädesnärvaro /) S.K. E.E.s.277.)

”Visser- ligen kan man fråga sig vad ”ett utvecklande” är för nå- got och bestrida begreppetets värde, man skulle kunna gå så långt som att erkänna att detta är en myt och hävda att den verkliga tanken karaktäriseras av en genuin av- skildhet, av en viss stumhet, vilket skulle betyda att typen för den ”essentiella” boken – förutsatt att det existerar en bokens *essentia* – vore just **Pascals** *Pensées*, där

ingenting utvecklas.”). **R.Barthes**, *Kritiska essäer*, (1967), *Litteratur, kontinuitet, diskontinuitet*, s.196.)

("An ol'friend is the best mirror." Eng. ordspråk.)

Vi utvecklas från allra första början ,och kanske även senare i livet , mest i utbyte med andra . (Vägen till den Andre är ett *Ja-Ja*, - ett *Ja* till mig och ett *Ja* till *den Andre*. Ett Ja från *den Andre* får jag genom att växla om – inte helt slumpartat –med att säga både *Ja* och *Nej* till den Andre – ("Går du i egna tankar? – Som om jag skulle gå i någon annans." **Torvald Gahlin**.), men skall jag då kunna bara säga *Ja* till mig själv när jag är ensam, eller när jag tänker för mig själv under dialogens lopp? Icke.....) . Interaktionism. (Jfr. **G.H.Mead**, **E.Benvenistes** : *Ici/Maintenant/ Je*: diskursens Här/ Nu / Jag . se: **M.Kristensson Uggla**, *Kommunikation till döds*, s.294. – om **Paul Ricoeur**. - Och **Peter Kemps** introduktion till **Emmanuel Lévinas**,- **E.L.** (1992) och densammes bok **Nye franske filosofer** (1977) ;- den modernare *den andre-filosofin* – som har en , tvärtemot vad man ofta anser , stark idealistisk prägel - är framför allt av fransk genes, - men härstammar ursprungligen från **G.W.F.Hegel**. Den är inget som **Descartes** sysslade med precis....Vi återkommer strax till detta.) -----

Vi utvecklas kanske mer runt dialogen än I den. - I dialogens skarvar,- i det somhänder ikring och efter. Ingenting händer i dialogen *i sig*. Ty vi får gå till dialogens dialog med monologen för att få ut något ifrån dialogen. Till *dialogens dialektik* i förhållande till det enskilda tänkandet, den enskildes – speciella tänkande. Och det är inte alldeles uteslutet att vi, när vi är ensamma ,- detta tillstånd som i moderniteten knappt erkänns existera - *kan tänka en tanke i all självständighet* och utvecklas, i sekundäriteten, ännu mer... Vem vet när man lär sig att säga emot: säger man först emot någon annan innan man säger emot sig själv ? När lär man sig denna, all utvecklings grundmekanism: motsägelsen ? (Motsättningen, Nejet.) Man kan bara tänka två och två...sågs det i vissa filosofier och predikas på institutioner världen över. Ensam är du ingen! Ibland upplever man detta rentav som en konspiration emot *den Ensamme*. Ensamheten har i vissa tidsepoker blivit en falsk och suspekt företeelse. Det ifrågasätts nästan om de tankar *man får själv* är något värde! Det är idag till exempel underförstått, att ingen människa genom sig själv kan finna ut vem hon är, att ingen människa förmår att motsäga sig själv på ett konstruktivt sätt. Vägen till självkänedom går genom *den Andre*, - och det är ingen diskussion mer om den saken. Ensamheten bör man inte bara skämmas över, men också vara rädd för, ty den vänter, - *per* djävulsk automatik -, mot galenskapen. Och det kan det ju ligga något i. Och *detta* är en del av det monologiska synsättet.

Misstänksamheten gäller – föga originellt - såväl det medvetande, som det *språk* som det är förbundet med .Om den bär någon frukt i mitt manus får vi väl se. – Jag har en målsättning att försöka få en glimt, en ny glimt av detta, ” vårt inre monologi” , försöka följa det med en blick som , så gott det nu går , följer med vad som händer där. Vi har ju , så att säga, vårt ”sakta ansikte”där inne, och utan brådska, och – tyvärr -- utan fullständighet, skall förhoppningsvis detta ansikte, två av dem – eller kanske tre, mitt eget inräknat , kanske avteckna sig om jag lyckas ställa de rätta *frågorna till mig själv* och till några texter.

Monologen, som är *ett empiriskt faktum*, - hur mycket man än talar om dialog, så har varje människa en monolog -, är vad man i andra hand gör den till.

Den är i första hand omedelbar –ursprunglig – naturlig - och kan väl egentligen aldrig förklaras.

”Hvad der i hele denne Rigdom er væsentligen uudtømmeligt, det er ogsaa i sine mindste gjerninger væsentligen ubeskriveligt, just fordi det væsentligen er tilstede overalt, og væsentligen ikke til at beskrive.” (S.Kierkegaard.)

Vad som sker , det sker i mycket *en passant*. Under tiden. Så kan det vara med texter / i texter också. Man tror att man skriver om en sak, men under tiden , eller efteråt upptäcker man, att man skrivit om något helt annat..... Eller om två ting samtidigt. (Skrivandet är samtidigt bara ett uppskjutande av döden, menar **Jaques Derrida**...) Fast givetvis, ibland är det omöjligt att i monologen uppfatta något annat än ett konstant mot-

stånd mot varje tänkbar förändring. Skrivandet är för en del människor en lindring i rädslan för döden. Men hur kan den vara en lindring, denna monolog, om den bara upprepar utan att förändra ? **Maurice Merleau-Ponty** hävdar i boken *Sens et non-sens* att *religionen* är människans förunderliga ansträngning att förena sig med andra människor i en annan värld. (Han menade då inte att som atom befinna sig granne med sin granne i samma vitsippa i en annan existensform.) Det är kanske så med skrivandet likaså. Att man skriver för att bli ren, i *katharsis*, för att göra sig av med eller bli klar för eller med, att man skriver för att bli fri , i *frigörelse*, (om man får förmånen) --- Om man har kommit så långt att man skriver. Till denna punkt i sitt liv, - då man sätter sig ner med en penna. (Det är ju delvis en kulturellt betingad situation. *Punktens historia* är ju en civilisationens historia, eftersom punkten är en mänsklig uppfinning, antingen det är den matematiska, diakritiska eller avskiljande punkten. *Punktens* eller kommats , parentesens eller *obeliskens* (- den skiljande pinnens, värjans -) historia skall inte skrivas här.....)

Risken finns alltid, att man skriver för att lura sig själv, för att bedra sig själv. Men ofta kan detta bedrag begragas av texten, så att man bedrar sig själv rakt, eller snett, in i Sanningen .- Sanningen i och om monologen är den att det kan finnas ett oändligt uppskjutande, att det även kan finnas en förändring i upprepningen, att något som är samma i upprepningen, i *tautologiserandet* (som är så vanligt i en monolog) inifrån förändras, så att ur upprepningen (ur upprepningens praxis)kommer en kvalitativ förändring, så småningom vid något tillfälle,

ändå. Dessutom, såsom en ytterligare variant, så kan monologen vara full av *aut-aut*, (antingen – eller), *pro et contra*, (för och emot), vara ett explicit stötande och blötande av argument fram och tillbaka, - mer lik en vanlig dialog, och i detta bädda för en förändring, - om förändring – sedd genom de skiftande förutsättningarna i subjektivt och objektivt avseende – krävs och helst på något sättär av godo.

Jag måste tala med och OM den Andre, innan jag kan tala med och om mig själv.

(Det är dialektiskt i grunden, - *ergo*: i grunden dialektiskt. Ett växelspel mellan monolog o. dialog. Och ett växelspel mellan Realt och idealt.) ”Chaque autrui trouve son être dans l'autre.” (Sartre). ”Varje annan finner sitt vara i den andra.”

Även om var och en är medveten om, att det går att resonera med sig själv – ty detta är någon slags dunkel definition av det intressanta och, som antytt, problematiska i monologen - i den meningen (A) att det går att bearbeta ett problem: ”Skall jag gifta mig, eller skall jag inte?” i sitt sinne, (”Antingen du gifter dig eller inte kommer du att ångra dig.”) och att jag förutsätter, att detta övervägande är mitt (detta är vad fransmännen kallar *haute vulgarisation*) och att det också går att resonera med sig själv lite mer planlöst i den andra (B) meningen:”Vad är det att gifta sig?”, där jag inte är direkt pressad till ett val, men där M(B) onekligen är en viss förutsättning för M(A), - så kan envar vara osäker på hur det går till, och i vilken utsträckning människor på olika sätt är förmögna (eller oförmögna) att ”tala med sig själva”, att

behärska monologens konst i den meningen, att man då talar med sig själv. En utmaning än den konkreta, att försöka tala med sig själv, är den, att försöka att i adekvata termer söka närma sig en undersökning och en beskrivning på metaplanet av vad det är att tala med sig själv och hur det går till.

Ensak är väl klar: monologen är icke en HALV dialog.....

Monologen är något helt. Monologen kan inom sig bära något helt, en hel dialog, en annan monolog, men vi skall se den som en helhet och betona dess interaktion med sig själv och sina delar. ----- Vi skall här försöka att ge en skiss, en antydning till svar utifrån ett "empiriskt material", men med en helt *subjektiv* metod, en personlig tolkning, där två monologer, x och y:s, två *livsmonologer* reflekteras i en lite mindre monolog, - den ni läser nu. ----- "Det synliga runt omkring oss tycks vila i sig självt." (**M. Merleau-Ponty**, *Le visible et l'invisible*, s.173./ utg, postumt.) Problemet med att nå kunskap om sig själv, att ha en relation till sig själv, är behandlat av flera filosofer – det är ett av filosofins stora krus, bara att förstå formuleringen. ---- Jag är jag. "Vem är jag?" "Jag är Jag." För **Heidegger** i *Varat och tiden*, 1933, är sådana strukturer av varats existens, "existentialer", karaktäriserade som *tomma*. Men som **Stanley Cavell** i sin bok , - en kommentar till **Wittgenstein**, *The Claim of Reason*, (1979) - , påpekar, medför endast detta **Martin Heideggers** påstående, att: "jag inte är jag" endast en lyckokänsla över att jag inte är definierad. Stanley

Cavell skriver i kap. *Skepticism and the problem of others*:

”Men hur kan det förhålla sig så att en av de ändlöst många beskrivningarna av mig representerar sanningen om mig, säger vem eller vad jag är? Hur kan det finnas en nyckel till min identitet?

Tragedin och komedin / i litteraturen/ är allt annat än bemängd med denna möjlighet – att en av de ändlöst många sanna beskrivningarna om mig säger vem jag är. Det vill säga, denna möjlighet är allt annat en vad som uppfyller tragedin och komedin, vilka därför så ofta handlar om att lära sig ett namn, eller lära sig att likställa två namn. Okunnigheten om likställigheten , och sedan dess lärande, medför ett nedstörtande i katastrofer eller avvärijande av en katastrof. Dramat gäller just det, att sammansmältningen tids nog kommer./.../.” (Cavell, s.388f.)

Jag bortser här – under viss fascination - ifrån vissa egendomliga , speciella fall av självreflexion: som när matematikern ,”in the long run”- pragmatist-filosofen m.m.,m.m. ,**Charles Sanders Peirce** (1839-1914) samtidigt som han skrev en fråga på ett papper med vänster hand, svarade på frågan med höger hand....(se:**Gallie, Peirce and pragmatism**, (1951).

Det är ju fåfängt att gräva sig in i, och djupt ner i det grammatiska , för att få någon hjälp i *det existentiella problemet* om självkänedom eller teoretiskt djuppsykologiska undersökningar. Vi har alltid ett le-

vande material, - när vi har det. Här har vi ett historiskt konstnärligt material. Men skissartat kan vi ändå nämna något om det som ligger bakom den eviga fråga, som en gång uttryckts så här vackert: ” I am Thyself – what hast thou done to me ?” av **Dante Gabriel Rosetti**

”*De två riktningarna.* – Försöker vi betrakta spegeln som sådan, så upptäcker vi till slut ingenting annat än ting på dess yta. Vi vill få grepp om tingen, så kommer vi i isista hand inte fram till något annat än spegeln. – Detta är i grova drag kunskapens historia.”

(**Fr.Nietzsche**, ur *Morgenröte*. p.243.)

Ty vad man kan se som en fara, efter att ha besinnat sig på det hela ett tag, är att insätta ett uttryck sådant som ”självet” som subjekt. Det är ju i vårt ursprungliga tänkande en förstärkning till en reflektion, en spegelbild. Jag förändrar mig själv i den mån ”jag” är subjekt och ”själv” predikat eller objekt. Jag kan inte förändra något som samtidigt är ute efter att förändra sig, och som kallar sig ”Själv” i sökposition. Självvet väljer ingenting. Men Jaget – ”jag” - kan väl tänkas göra det. Det besvärliga med hela detta ämneskomplex är något ,som har en påtaglig likhet med en klassisk seglats , utförd av hjälten **Odysseus**: när denne sökte sig i Messinas sund undkomma **Scylla** och **Charybdis**. Scylla är för mig *paradoxen* jag inte kan trassla mig ur. Charybdis är självklarheten, den rena *plattheten*, som – definitionsmässigt är det föga nya, som ingen människa dessutom skulle komma på tanken att hävda motsatsen till. (Navelskåderi, - säger någon -, och det är ju det som är pro-

blemet. Är den navel, navelskådaren skådar sig själv eller är det naveln som "något annat" han skådar. (Här kan man ju nämna den stora debatten om **Adams** problem – ett av många -: han hade ingen navel att skåda. Var han då en fullvärdig människa ? Och **Eva** hade heller ingen navel. (Men på bilder och skulpturer så visas åtminstone Adams navel, eftersom man där icke har ett Evas långa hår att skyla över bristen med. Jfr. **Michelangelos** staty, där A. har navel. Men med skolastik logik skulle detta kunna vara lätt att klara av.)

Vi blir oss själva genom att vara *andras Andre*. Och den vi skall vara, det är , som någon sagt: den andres främmande...(Detta skall inte blandas ihop med uttrycket "det *andra andra*", som i vår tid, - det var för en tid sen – med **Derrida** - står för det omedvetna, **Sigmund Freuds** "der andere Schauplatz"— det finns alltid "en dubbelhet i enhetens hjärta."...., som **J.-P. Sartre** skrev. Både Derrida och Sartre är ofta dialektiker för att roa sig själva.).

(Vi kan inte identifiera oss med den Andre om inte den Andre kan identifiera sig med oss. Upptäckten av den Andre går genom den andres Andre, såsom ett mirakel om man lägger upp det filosofiskt. Via den *absolute andre* till den reelle, enl. **Emm. Levinas** , som glider från det abstrakta till det än mer abstrakta .) Jfr. Sartre, som – nästan för handfast - menar att jag ser den andre som både objekt o. subjekt. Jag kan inte vara objekt för ett objekt men för ett subjekt, enl. Sartre.

Så menar också **Emmanuel Mounier** (1905-1950) i sin klassiska *L'existentialisme est un personalisme*, (1972) ,att Sartre har *bevisat* den Andres (eller snarare den "andres") existens, vilket dock betvivlas av andra filosofer, som vanligen hävdar, att detta är en svår sak att bevisa. Man kommer inte fram resonemangsvägen, man kan inte deducera sig fram till detta. **Edmund Husserl** , fenomenologins grundare, lyckas, enligt dem som förstår honom , inte.....I Husserls s.k. "egologi" är den andre den som är liknande, (samme) - oavsett om denne kan förstå mig eller ej, vad jag förstår. Jag skulle t.ex. vara en H.s "andre", trots att jag inte förstår vad han skriver. Detta är, vad jag förstår, problematiskt., och jag får nöja sig med de mera "aktivitetsbetonade" bevis, som enkelt innebär att man genom att syssla med samma saker som andra människor gör , om man trivs efter ett tag kommer underfund med att man nog är "likadan" som de, o. följaktligen att de "andra" faktiskt (verkligen) – med ett *argumentum ad hominem*, på ett personligt tvingande sätt - existerar . - (se t.ex.**D.Christoffs** uppsats , *La connaissance d'autrui, i: Actes du XIeme congres international de philosophie, Vol VII*, Bruxelles 1953., där man har förståelse med i likhetsbegreppet, o. **Jean-Paul Sartres** bok *Varat och Intet (L'étre et le Néant*, 1933) , där förståelsen börjar i blickutbytet i det fina kapitlet *Le regard* (Blicken) , - en frukt av Sartres Husserl- och Hegelstudier i Berlin på 30-talet och också av exilirysen **Alexander Kojèves** utmärkta seminarier i Paris under 1930-talet, utan vilka världen hade varit mindre hegelsk.

Lacans intresse för dialektiken "den Andre", i samband med intresset för lingvistik (särskilt en tolkning av F.

de Saussure och i utvecklande av vissa idéer hos lingvisten Roman Jakobson. Se här den omfattande biografin Jaques Lacan, av psykoanalytikern Elisabeth Roudinesco(1993.) är djupt och ofta effektivt. I en föreläsning om Freud, i en kommentar till dennes *Om narcissism* (1914) beskriver Lacan *egot* som en *hägring* (mirage): ” Det kan inte råda någon tvekan om Freuds intentioner i hans understrykande av teorin om *egot*. Den handlande om att undvika två fällor. Den första är dualismen. Det förekommer en slags mani hos många analytiker, vilken består i att förvandla det omedvetna till ett annat ego, ett ont ego, en dubblett, en symmetrisk motpart till *egot* – medan teorin om *egot* i Freuds version tvärtom är byggd för att visa att det som vi kallar vårt *ego* är en viss bild vi har av oss själva, något som ger oss en hägring, av allt, utan tvivel. Dessa oss ledande hägringar orienterar inte alls subjektet i riktning mot djup självkänedom. Egots funktion är explicit utformad hos Freud såsom analog på alla sätt till det, som i litteraturteori kallas en determinant.” (*An adress: Freud in the century*, 1956.ur: *The psychoses*.The seminar of Jaques Lacan, *Book III*,1955-1956.s.240.)(Vi återkommer till denna diskussion.) Lacan tillfogar till fruds andra topik, som omfattar de tre instanserna, personlighetens imaginära poster,: *Jag (moi)*, *det* , *överjag*, en fjärde, *je*, jag, somhan ”tilldelar uppgiften att vara den plats där subjektet kan känna igen sig självt.”(E.R.s.146.) Lacan var läkare, en psykoanalytiker (utan att ha själv genomgått psykoanalys,) författare, en autodiktakt i filosofi, en karismatisk ledartyp, en eklektiker och en man med god förmåga att kondensera en erfarenhet i en kontroversiell, kort formulering.

--- "Psykoanalysen är en förnuftets monolog om vansinne." (**M. Foucault**)

I psykologisk mening kan man ju hävda att en **självreflexion** söker något som redan finns, (även om det kan vara som en nödvändig "hägring" , - jfr.här **Per-Olof Olofssons** begärsbetecknings- och illusionsteorier i böckerna *Urfantasin och ordningen* (1987) (diss.) och i *Den avklädda människan* (1991)), i den meningen att det finns något sådant "själv" hos en som barn eller rentav som ofödd (foster). I psykoanalysens objektlära gäller ju också alltid att "Att finna ett objekt är egentligen att återfinna det." (**S.Freud**, *Sexualteori*,s.112.) Vi har ju här en människobild som är starkt byggd på hypotesen om självet, den förödande barndomen och frigörelsetanken genom analys. Det är alltså en bakåtblickande syn, - Freud bör placeras i en realistisk och tragisk tradition, menar **J.Lacan** (Ib.s.343.) på människan: jag är vad jag har varit, eller – jag är vad jag *inte* har varit, eller – ännu hellre – jag skall bli vad jag inte har varit.(Jaget skall bli Detet, enligt Freuds "andra topik"..) Den bygger på en frigörelse, en rörelse ifrån förtryck och har en stark tro på det friska hos varje människa om blott denna människa blir fri från den marterande upplevelsen av att ha blivit utsatt för det att ha varit barn på ett dåligt sätt, - en tanke som bl.a. är historiskt grundad i **J.-J.Rousseaus** *Självbekännelser* (1781-88)och hans *Emile ou de L Education* (1762).En teori om frigörelse, alltså. (Det bakåtblickande är inte lika starkt i t.ex. **P.Janets** eller **C.G.Jungs** psykologier. Dessa är mer målori-

neterade/framåtblickande.jfr.den eklektiske **Poul Bjerre** i Sverige. Psykoanalysens objekt är dock, enligt "den franske freud": **J. Lacan** två: **1.** Det omedvetna. **2.** Att födas eller att inte vara. – Och så kan man ju "vackert" uttrycka saken.)

Implicit ligger i Freuds psykoanalys en syn: - **1.)** Varje människa är sin historia. - En annan möjlighet att definiera en **människa** är ju den: **2.)** en människa är som hon reagerar. (Vilket kan sägas vara den vanliga *västerländskt positivistiskt ...*"vetenskapliga", vad man idag studerar på en psykologisk institution...) Eller: **3.)**En människa är sina val. (! – så som hon väljer.....)Ytterligare en annan är: **4.)**En människa är den som Gud avsåg henne att bli. (Jag överlämnar mig....) Ytterligare möjlighet: **5.)**En människa är (lika med) sitt öde.(Fatalism.)Ytterligare en (vansklig)möjlighet är: **6.)** En människa är sitt eget mål. (Voluntarism.) Eller: **7.)** En människa är dens egen bild av sig själv.(Denna kan man förändra succesivt genom att förändra sitt tänkesätt. Människan förändras genom förändring av sitt tänktesätt. Kognitivism.) **8.)** (En annan .Vansklig:): En människa är andras bild av en(Kulturell spegling.)Och det finns fler .(**9.)** Människan är en fjäderlös tvåbening. – (Sofism.)) **10.)** Människan är det konstverk hon gör av sig själv. (Detta slags *livskonst* förefaller mig fel. Vem skall åtnjuta detta konstverk? Andra, eller Gud?...),**11.)** Människan är ett djur. (Värdeutsaga...?) och ett oräkneligt antal fler. (Vi ser flera som krokar med Sartres krav på att undvika Ond Tro.)Och detta känner vi ju alla till. Vanligen har man , vare sig man vet om det eller ej, naturligtvis en blandning av flera av dessa

synsätt: utan att veta om det har vi alla ett dynamiskt synsätt. Denna dynamism är egentligen självklar och behöver inte doceras. Begreppet "dynamik" kan ju heller i humanvetenskaperna aldrig tillfredställande inringas på samma sätt som inom naturvetenskapen, i mekaniken, där *dynamik* är en exakt vetenskap. Alla människor är ju dynamiska. Mer eller mindre. - Självreflexion kan ju användas vid nästan dessa antropologier. Men resultatet av spekulationen kring självreflexion är ju mycket *avhängig* den definition av "människa" man använder. Om **Kierkegaard** t.ex. tvekar mellan 3. och 4. så *kan* ju resultatet i vissa resonemang, bara av den orsaken, bli en dubbelhet. Och detta – dubbelhet i definition och funktion - har han också anklagats för. (jfr.K.E.Lögstrup (i: *Opgjör med Kierkegaard* (1968) resp. **L.Koskinen.**(*Tid och Evighet hos S.K.* ,1980.diss.) Och till slut:Vissa filosofer söker att undvika den filosofiska förvirringen genom att hålla sig till resonemang grundade i punkt 7. mer psykologiskt orienterat konsekvent i termer av *självbild* och självbildsförändringar (såsom **Eva Marks** *Självbilder och jagkonstitution.*(diss.)(1981.)

Att läsa viss litteratur är som att läsa andras monologer. Vi träder där in i vad andra med tanken har byggt. Ty vi är alla konstruktörer. I en sådan här text som min uppfinner förmodligen inget, men väl utvinnes en del, förhoppningsvis. Om det inte utvinnes av lust, så får det alls ingen levande prägel. Den danske kierkegaardinfluerade diktaren **Paul la Cour** skriver i *Fragmenter af en Dagbog* (1951) : " Ethvert Aandsvaerk er i høj Forstand

en Samtale. Hvorfor skulde du skrive, om du ikke søgte noget, som undrager sig dig, og som du vil grube og holde fast.” (s.133.) ”Denne Samtale, denne Dialog mellem Aandens og Sjaelens Kraefter,/.../.”(s.134.) – Vi är alltså alla av lust utvinnare och konstruktörer. Nu är det visserligen så, att bara detta enkla faktum är problematiskt. Åtminstone för vissa tänkare. Många menar att - hela livet -är en dialog . Hur vi än själva vänder och vridder på saker.Vi har de, som menar ,att det överhuvudtaget inte finns någon monolog. Sker inte något i en dialog, så sker det inte något alls. Alltsom sker, sker i dialog. En monolog är – i sitt inre , menar man – ändå dialog! Det är som om man ställde fram en matematisk sats , som snabbt reduceras till en annan , av en annan (som ett *argumentum ad hominem*). Det råder här en slags dialogfundamentalism. Och : alltså: orubbligen :liv är möte. De som – var för sig - menar detta kan vi kalla *dialogiker* eller *dialogfilosofer*. En av dem är **Gogarten**. En annan **Martin Buber** (judisk ,chassidisk)och ,den honom närstående, **Dag Hammarskjöld** (1905-1961), (kristen) . Hammarskjöld: ” Först i människan har den skapande utvecklingen nått den punkt där verkligheten möter sig själv i dom och val. Utanför människan är den varken ond eller god. Först när du stiger ned i dig själv upplever du därför, i mötet med den Andre, godheten som den yttersta verkligheten – enad och levande, i honom och genom *dig*.” (*Vägmärken*, 1963,s.131.) (I Hammarskjöld har vi aristokraten, som inte beblandar sig med andra än sig själv, Kristus och sitt kall.) Det är som ett trots, att hävda monologens värde. Särskilt nu i kommunikationsindustrins tidevarv. Monologen är en klar

förlorare. Monologen är ett samtal (sic!) med Evigheten, som man lätt kan uppskjuta till morgondagen. Vem är rädd för monologen ? Vem räddar monologen ?

” Man måste anstränga sig! ”. Så löd *netop* vår asteniske tänkare, **Maine de Birans** , hela livsvisdom..... De Birans asteni (kraftlöshetstillstånd) var av en typ näralligande **Charles Darwins**. De var båda tvingade till långa timmar av vila för att sedan ta upp sitt arbete igen. Deras asteni kunde plötsligt drabba dem, för att lika plötsligt gå över. Den gåtfulla mänskliga energin.....)

”Tout a été dit. Sans doute. Si les mots n’avaient changé de sens; et les sens, de mots.”(- Allt har sagts. Om det inte vore så at orden ändrat mening; och meningen orden.)

(**Jean Paulhan**, *Clef de la poésie.*)

” ... så vill jag ändå säga några ord om parallelen mellan den hebreiske och de grekisk vise. Jag beundrar dem båda; jag är emellertid inte överraskad att Ni sätter den senare i första rummet. Ty Ni har inte samma kännedom om den förstnämnde och har inte tillräckligt noga särskilt vad som hör till den ene och vad som hör till den andre. Om Jesus hade fötts i Aten och Sokrates i Jerusalem, om Platon och Xenofon hade fått skriva Jesu livs historia, och Lucas och Matteus om Sokrates livslopp, då skulle Ni tala på ett annat sätt.”

(**J.-J. Rousseau** i brev till en adelsman, 1769.)

Man möter ju, i likhet med människor som hyser en kärlek till reflexion och filosofi, till religion eller till Gud, - eller till måleri och musik -, de människor som hyser en kärlek till den djupa dialogen som förs mellan två människor, där den ene är betald av den andre, och där den ene ställer upp som den som skall i första hand, med "liksvävande uppmärksamhet" lyssna till den andre (Andre). Den s.k. analytikern (den ene) är då inte, enligt denna tros uppfattning, en som tolkar, som gör den andre till ett reduktionsiskt offer, utför inte en hermeneutik såsom en objektifierande disciplin , utan ingår i en större hermeneutisk, dialogisk cirkel, som aldrig börjar och aldrig tar slut, - där ingen absolut sanning finnes, men endast en gränslös och för denna "religion" nödvändig tro på den andre, - analytikern deltar med den andre, deltar i *medöverföring*, (drömmer den andres drömmar) – allt mot skälig betalning – och njuter av den psykoanalys, som så enständigt motstår alla försök till definition."Det har varit ett irriterande faktum för dess kritiker och en pinsamhet för dess tillskyndare att psykoanalysens djupare värde endast låter sig förstås genom inre erfarenhet av dess praktik."(**Jurgen Reeder**, *Dialogiskt tolkande, Psykoanalytiska handlingar ur ett hermeneutiskt perspektiv*, i: *Diwan*,1-2/1998, s.58.) . Här är det – i denna dialogiska psykoanalys, vilken för all del har en logisk poäng – viktigt att inte analytikern vacklar i tron på den andre och på de dialogiska underströmmarna, ty: börjar tron vackla, så kan analytikern förfalla till den objektifierande hermeneutiken och – ve o fasa – börja "ge tolkningar" . Det hör till den analytiska erfarenhetens tragiska dimension att vi emellanåt övergår från att

tala med analysanden till att tala till honom. Processen är känslig för detta slag av avvikelse från analytikerns åtagande.” (s.63.) – Man måste träffas fem dar i veckan, i flera år, skriver Reeder; man måste följa varandra, leva sig in i den andres öde – ödet definieras med begreppet ”upprepning” – och det är ananalytikerns uppgift att ... bära hoppet. Sanning kan vi inte nå.... Som docent Reeder avslutar sin artikel: ” Men beslutsamhet i trohet är förmodligen det närmaste vi kan komma ett löfte om att sanning sannolikt är på väg.”

Det är psykoanalytikerns dialogtro.

24. Den svenske sociologen **Kaj Håkansson** har i boken *Dubbla verkligheter* (med undertiteln Om psyko-terapi, social identitet och verklighetsuppfattning), (1981), behandlat en del av dessa problem, om dialog – monolog, - och behandlat dem både ingående och originellt. Jag vill i förbigående här citera några av denna digra boks slutsatser:

”Den inre dialogen är helt enkelt tänkandet./.../.

Nu kan man förmodligen slå fast, att en dialog med en själv, *ett samtal med en själv*, en monolog i det maximala fallet, i det bästa och i det egentliga fallet, och det fall vi alltså önskar, är det utbyte av material inom en individs hela person: en monolog är en bra monolog om monologeraren har kontakt med alla delar hos sig själv; det handlar alltså aldrig om att dela upp sig i ett ”jag” som talar med ett ”själv” el.dyl., tvärtom, det är just det som är faran. Vi kan alltså allmänt säga att det är OK om en

människa har dubbelt skrov, men hon får inte ha vattentäta skott inom sig, ty då, då kan hon icke kommunicera med sig själv!

Detta kan man säga, är min synpunkt, min allmänna synpunkt n:o 1.

Det kommer att komma, förhoppningsvis, några fler:

.

” Det är inte talet vi skall lära oss något om, det är talaren.”

(*Kuashitaki Upanishad*, 3.8.)

Monologen kan vara en form av utdragen omedveten tvekan inför Sanningen. Alltså Lögn. (Så närmar sig monologismen på ett sätt psykoanalysens metod.) Vissa personer förmår icke ljuga (hur förflackade de än kan vara), de tillhör gruppen ”homo tautologicus”, d.v.s. den art som i enl. med sin karaktär av ”lexikon” inte förmår ljuga. Det är en verklig knäckfråga, den, om hon verkligen kan tala sanning. (Man måste, såsom riktig människa, enl. **J. Lacan** t.ex., ha förmågan att ljuga (.Jfr. *Les Psychoses*.)Man skulle kunna säga att det utmärker människan. Hon är inte *riktig* annars.)

”Fornemlig maa man her bruge den Forsigtighed, som Laegerne bruge, aldrig at iakttage Pulsen uden saaledes, at de sikkre sig mod at fole deres egen istdenfor, at den Bevaegelse man opdager, ikke er den Urolighed , der

er Iakttagernes for hans Iakttagelse.” (*Begrebet Angest*, s.162.)

Det viktigare är ibland inte att se någon i ögonen, utan att se vart de andra ser, när de ser något annat! Att så att säga, **betrakta en snegling**. Vart är den *avvända* blicken riktad? Kan jag se något av vad den andre ser, genom att betrakta hans sneglande. ”Ljug mig en saga ,att jag ser blott en skynt av det där du ger så vackra ord, och så många.” (N.Ferlin.) Ty att vara oavvänd (att avvisa som lögn en saga...)är det vanliga misstaget. (Är t.ex.Kafka och Kierkegaard , dessa solitärer, inte ytterligt avvända, ja, till bristningsgränsen avvända? .) I *teorin* är det blott *alltför* viktigt att man inte sneglar – och så blir oftast teorin vad den blir.....)

”At the coming of the cocqigres.- At the Latter Lammas.- Narrowdale noon. - In the reign og Queen Dick.- On St.Tib’s Eve. - In a Month of Sundays. - When two Fridays or three Sundays come together. - When Dover and Calais meet.- When the world grow honest.- When the Yeloe river runs clear. ”.....

(Gammalt engelskt ordspråk.)

Allt måste skrivas i ett enda svep. I ett enda andetag .

– Så resonerade Kafka. Det är ofta författarens sätt att resonera,- det är med krav på konstnärlighet . (Massor av undantag finns. Många är de författare som omarbetar

och ändrar i oändlighet: **Flaubert, Pascal, Rousseau** m.fl. tog flera år på sig för att fullborda en bok .) – Men där – i flödet - öppnar sig också möjligheten att försöka studera ”riktningen”..... - *Flödet* är alltså monologens form. Och *omedelbarheten* är dess ” livsluft”... Omedelbarheten, som är individen, (?) det direkta, som är en den *subjektivistiska* markören...Omedelbarheten är det-samma , även såsom kontrollerad. Ty vi har i x och y två till skrivande, - av en inre makt (tomt rum?) tvingade personer, - där vi med detsamma kan ställa upp som en hypotes, att de verkligen tidigt och under ett bra tag undrade , inte om de skulle skriva, men vad de skulle komma att skriva –en process -men som båda behärskade konsten att *tygla* sin otålighet, och detta är förutsättningen för ett jämnt flöde, - och är icke flödet jämnt, så blir det överhuvudtaget inte tal om något flöde allsDet talas gärna om ironi i samband med båda dessa författare.X och y.

Somliga skulle sägaom *ironien*, att den kan vara ... som ett sätt att närma sig sin egen själ i den första ängsliga, svävande bekantskapen med den. Men det kan ju vara en hyperbol, - en överdrift..... Andra tål inte ironi, - som t.ex. **Hegel** -, som kallade den, rakt av, för den *absoluta rena negativiteten*, -i vilken allt försvinner och varur ingenting kommer.

Ironien kan vara en *motor* i flödet. Vi kommer till detta.

Vi har en fråga om monologens och reflexionens natur, - om vi ibland mer kan betrakta reflexionens flöde som en utmattningsprocedur eller en viljeproc-

dur/produkt (jfr. **Kjell Espmarks** syn på **Gunnar Ekelöf** i *Själen i bild* (1977), prof. **Ingemar Perssons** i debatt uttalade syn på reflexionen såsom något som ”förhoppningsvis klingar av”, (**I.Persson** är professor i praktisk filosofi i Göteborg.), ung. ngt man får stå ut med, - som en sjukdom, och **Kierkegaards** ideliga brottning med den egna reflexionen som om den vore en tvångssysselsättning, - vilket den sannolikt var -, samtidigt som den är den enda till buds stående räddningen. Ett liknande dubbelt förhållande har Kafka till skrivandet. (Ett tema här alltså: reflexion som något av sjuka utan bot.) Problem är inte detsamma som hemlighet. *Problemlösning* är inte detsamma som *spekulation*. Hemligheter brukar korsbefrukta varandra och föda ett vackert barn: en spekulat. En problemlösning är mera ett arbetsamt arbete, där visserligen ofta en lycklig slump (eller den geniala drömmen , **Kekulé**....)kan vara till hjälp vid den eventuella födseln av en gestaltad lösning. (Andra talar om reflexion på ett mer oprecist sätt, - och kanske sannare -, såsom t.ex. **Einstein** – det klassiska exemplet på genialt reflekterande: op.cit. **Koestler**, s. .

Vi sysslar med flöden. Man kan säga – metafysiskt - att ”allt vardande har *riktning*, allt färdigskap har *utsträckning*”. (Jag citerar här - av alla - **Oswald Spenglers** klassiska, idérika historiefilosofiska *Untergang des Abendlandes I-II*,(1918-22) s.82., när denne bl.a. analyserar det matematiska tal-begreppet.....)

Dessa flöden, eller : Detta flöde får ,efter vars och ens sinne och situation ,en viss karaktär, stilen en viss *lutning* (i bildlig bemärkelse)- jag ser en riktning i ut-

sträckningen - i förhållande till min antagna s.k. *punkt*. (Denna *punkt*, som antagligen också kan vara av olika *tyngd*, ha olika *diameter* hos olika människor..., som – eventuellt - bestämmer *vikten* av monologen.....) Och: är monologen *kalkylerad*, - vare sig det är en mindre monolog eller en hel livsmonolog - , så kan denna kalkyl revideras, något kan , mitt i en mening, ändras ... Det kan ändras medvetet och omedvetet. Ty det är också två medvetna författare, **x och y**, två personer, som tidigt i livet (medvetet) inte såg någon annan (omedvetet) väg än skrivandets. Att tala med sig själv är, i en monolog, att "räcka till".Om **jag** tänker "fritt" kring monologen, så blir det något sådant här:

Ju mer jag talar, desto större är min möjlighet att nå den "punkt" , varifrån jag kan återvända till en punkt, varifrån jag kan starta. Men innan jag nått den *första punkten* talar jag också med mig själv. Jag talar med mig själv på olika sätt före och efter krisen. Vissa människor når aldrig till den "kritiska (krisiska) punkten", - de talar i hela sitt liv , **utan att alls veta om det**, fram till en punkt de aldrig når. Det kanske till o. med är det vanliga. (Några kan ju strunta i vilket. Antikens sofisterna visste, enligt **Pierre Bourdieu**, att det inte bara räckte att lära folk att tala, men att lära dem *att tala helt apropå!* Att tala väl, göra ord- och tankefigurer, att manipulera eller dominera språket är intet mot konsten att använda språket *helt apropå*. Lite dålig franska sitter till och med riktigt bra ibland, menar Bourdieu i *Kultur och kritik*,ss. 139-157.jfr. **Freud**.)

Andra människor kan få en punkt att tala utifrån redan tidigt i livet, nästan inplanterad där av omständig-

heterna – via indoktrinering i en friskola..... Dock , i vårt resonemang om monologen , utgår vi från den variant som lyder så:

Vi kan säga att jag börjar utan att börja från en punkt, den springande punkten, *punctum saliens*, och sedan når en kris utifrån vilken jag kan starta ”bestämt”. När jag talar, *talar jag alltid med mig själv*, men olika intensivt. Jag kan inte formulera mig alls, utan att tala med mig själv närmare om saken.....tills jag kan tala, vilket innebär att jag egentligen upphört att göra det..... (Ensam – samtal. *Sololoquia* . Den egentliga titeln på den bok av **Aurelius Augustinus**, som går under namnet *Confessiones* eller *Bekännelser*. ” Mihi ipse factus sum questo magna” - ”Jag blev för mig själv ett stort problem.”.....).

Men *Jag* bör kanske tala med mig själv om hur jag talar med mig själv. (Jag bör tänka på att jag i vanliga fall, - och kanske även nu -, är i den positionen att jag talar i en kontext som fortfarande är någon annans,- de Andras -, diskurs, och att jag delvis kommer fortfara att befinna mig just där.....!). *Jag* bör kanske tala med mig själv om något bestämt:, **något alldeles bestämt**,- någon slags ”punkt”....., - annars har jag svårt att komma i ett sådant läge , så att jag själv bryr mig om vad jag säger, så att jag själv kan reflektera alls och så , så att jag kan ta upp det jag tidigare berört, på något vis självreflektera . Eller så att jag kan komma på något viktigt ändå.... under tiden . Medan- tiden –går- metoden.....Jag måste dock börja tala, *innan* jag talar med mig själv, i den ”betydelsen”.. :Jag ”räknar på” vad jag skall göra med det jag säger, medan jag pratar. Det går under tiden. Mono-

logen kan vara lusten , eller rent av lustan, att prata för att komma på vad jag skall göra. I en fri monolog är början inget givet eller känt. Det egendomliga med reflexion (den har i tider förr kallats för inspirerad...)är att det är en slags tankens fascination över det , den inte vet. Det är en längtan efter det, den aldrig tänkt, såsom en omvändning av ångesten, som måhända är en blandning av rädsla för rädslan och rädsla för att aldrig nånsin få veta vad man är rädd för..... Ty att man är rädd vet man om ,om man är det, liksom det man tror att man vet, det tror man.....

Det finns oftast i reflexionen ingen just för tillfället anpassad baktanke. - Jag är bara ute i min vanliga monolog. Ty: som antytt ovan: Jag får ju inte ha några allvarliga invändningar mot mitt eget resonemang i monologen, invändningar som jag inte har planerat in, ty då kan ju alltihop spricka. – Jag måste alltså i viss mening sluta tänka när jag håller monologen. (Därav monologens dåliga rykte.) Den är både variation och kommentar till sig själv , (pressat uttryckt) .Om jag då istället i ensamhet använder den. Som flanör ... Vi ser här allt fler distinktioner såsom nödvändiga. Att monologen inte är en. Att monologen kan vara ett stort antal processer, det är vi nu – efter denna brainstorming - på det klara med.

Monologen har sitt egenvärde, som början, men ändå avhängig bakåt (!!)

det egenvärde som livet , i sin tid och sitt vara, äger (för det allra mesta), då jag eller vem som helst ju inte bara är en transportör av historia, eller av mina eller den av dennes gener , utan har ett värde i mig eller den i sig , i det att jag eller den andre bara helt enkelt finns till.

Monologen kan dock vara ren rädsla, - detta kommer vi att beröra åtskilliga gånger.(Är den släkt med den ”sjuka”vi talar om ovan...?).Låt mig citera författaringen **Margaret Atwood** ur *Negotiating with the dead*, (2003):

”Despite all the remarks about enduring fame and leaving name behind them that are stewn about in the letters and poems of writers, I had not thought much about writing *per se* as being a reaction to the fear of death – but once you’ve got hold of an idea, the proofs of it tend to proliferate.”(s.141.)

Monologen är föregången, för det första, av nästan vad som helst: ett tvång eller en tillåtelse. Monologen är naturligtvis föregången av min (sin) historia. Och av min (sin) kraft, **impetus**.(Gr.) (X och y hade båda inom sig en stark, uppdämd kraft.Och ett tvång.) - men monologen , i sin enstämighet, - ty vi måste kalla den så - är dömd att avvika.Det går därför är att starta en arkeologi i en monolog.

Monologen är – i kraft att den inte, enligt överenskomelse – är avbruten, lång. Den är ofta ett långt ja. (Åtminstone vid första påseendet. -) *Livet är för kort för långa nej*. Nu kan en livsmonolog störas, störas av en verklighet, - så är ju normalfallet —och detta, att det händer något, som inbryter i monologen, blir då en analogi till det omdiskuterade greppet inom psykoanalytisk praktik, det ingripande *avbrottet*, som påskyndar analysandens insikt.....I monologismen talar vi, när det gäller livsmonologen, om *katastrofen*, som **Aristoteles** talar

om *peripetin*: "Peripetin är den plötsliga förändringen av det som sker till dess motsats på så sätt som tidigare nämnts, och detta sker alltid, som sagt, efter sannolikhet och nödvändighet." (I A.s *Om diktkonsten*,s.39. – som egentligen inte rimmar särskilt väl med vad A. annars ansåg. Aristoteles tyckte t.ex. i grunden att de grekiska tragedierna var allt som allt vulgära, - ungefär som vår nutida film-"konst" utan tvivel kan anses vara. Nu är det hela bara ett löst manus fråns A.s sida, som inte var tänkt för publikation.) -

Antitesen till monolog skulle väl vara aforismen. ("aforizein"=begränsning.) Vad är en aforism, förutom en sådan antites. Korta nej ? , de är fyllda av en dold skräck ? Eller av en cynisk visshet..... Eller söker även aforismen ? Det som är en *antipod* till monologen – en tillrättavisning – det är väl närmast aforismen? Den ofta förhånade aforismen. Den är säkert född ur monologen. Av någon som varit led på monologer. Livet är för kort för långa nej.

Detta är väl det mest patetiska, (d.v.s. det mest personligt angelägna) : **att hålla en monolog om monologen.** -Vi kan säga att jag - t. ex. - har fått en **idé**. Inte denna idé, med monologen. -Vad är det nu?! **En idé** i form av en bildföreställning är inte utformad med penna. Den är mitt emellan symbol och substans. I inåtseendet mot idé, så kan jag egentligen (sic!)aldrig se idé. Idén är helt **mystisk** – okänd för oss. Den är också så till vida icke en del av det omedvetna, utan mer en gestaltspa-

nande instans för sig. "Idén med idén" är att vara "den *förintellektuella* koden" själv. Och den är naturligtvis hemlig. Strikt hemlig. Vore den inte det , så skulle den förvirra oss till den grad att vi vore som en krokodil på rygg, då krokodilen på rygg förlorar kontrollen över sin synförmåga, pupillerna snurrar i ögonen och allt i dess hjärna, förmodligen, blir ett virrvarr. Vad var det nu jag sa ?:att jag hade fått **en idé**. När fick jag den ? Hur kom den in i min monolog ? Ur språket? Knappast. Den kom ur något resonemang någon gång och utan att jag visste om varför, så fastnade den i mitt minne. Jag hade länge läst både **x**, **y** och **z**, så jag må ha fått idén ifrån någonting med anknytning till deras sätt att skriva, dessa enslingar. Idén är och förblir ett mysterium. Den ligger , semantiskt uttryckt emellan *signifién* och *signifianten*, och den är fullständigt outgrundlig. (En sann "*omfalos*". -"världsnavel".) Och det är så det skall vara.

29. Att Skriva om ingenting. "Jag skulle önska skriva en bok, som inte handlar om någonting alls, en bok som inte hade den ringaste förbindelse med yttervärlden och som bara skulle hålla ihop av den egna stilens inre kraft." (**Gustave Flaubert**) Handlar **x** och **y**:s monologer om någonting? (Är det som den gautierska *l'art pour l'art*-drömmen , eller som i idealet hos cirkularitetens förespråkare , romankonstruktören **Raymond Roussel**, - är det som när Kierkegaard sitter och skriver sina förord, i boken *Forord*,(1843) och menar att dom inte handlar om någonting , att det ,att skriva en mängd

förord , är ”ligesom at spytt ud af Vinduet ”...S.K.V.s.199.) Tanken om **att skriva om ingenting** – och allt – (ty det heter inte ”att skriva om ingenting *alls!*”) finns antydd hos både Kierkegaard och Kafka. Här ligger också aningar om att skrivandet är något annat; - och här finns önskan efter att inte (behöva) skriva. Det ligger den vanliga författarsucken i deras förtvivlan ibland: att de inte duger till något annat än till att skriva. Här finns naturligtvis en annan förtvivlan också, en den totala **misologins** ,(misologi = tvivel på språket),och den ”vanliga” modernitetensMan har, hur som helst, nått en bra bit i kulturen, i medvetande, - när man börjar fundera på att berätta om ingenting ... jfr.**H. Maturanas** tes om att ett språk först uppkommer när man i språket börjar att diskutera om språk,..... Berätta om ... ingenting ? Är detta icke förtvivlan ? Ett utslag av förtvivlan. ” Det är möjligt att det behövs en viss *förtvivlans pelare* för att åstadkomma värdefull poesi” (**Göran Printz-Påhlson** i *Solen i Spegeln* (1957)) Endast en människa med fri vilja kan spela musik, hävdade **Dr.Johnson** : ” En människa som är som en maskin kan inte spela, för han eller hon kan inte sluta spela, eller slå sönder fiolen.” Sade Johnson till sin ständige följeslagare **James Boswell**. (*Journal of a tour to the Hebrides*, s. 233.) Är det som **James Joyce** och hans music hall- författeri...?

Monologen är ett slags kommunikation samt enavart av kommunikation i (!) våra huvuden.....Monologen är ju i sin form tillkommen i den överenskommelsen att en talar , **medan de övriga förhåller sig tysta**. (I den tysta förvissningen om att det

finnes en motsatt uppfattning, - i annat fall vore ju monologen per definition meningslös .) ?Jag kan ge en karikatyr. (Karikatyrer brukar ju ofta klargöra.) :Monologen kan man, - som en illustration till dess tänkta nödvändiga (?) självständighet och frihet -, tänka sig så här:”En man bor utanför staden. Han vill påverka staden. Därför söker han sig nära den. Dock: han har samtidigt en idé om att han intew vill bli påverkad av staden. Så, han söker sig ett lämpligt avstånd, en lämplig plats, lämplig yttre gestalt, och över huvudtaget lämpliga omständigheter som maximerar hans möjligheter att påverka STADEN(de andra) utan att själv riskera att bli påverkad av den . Han finner, säger vi, ett läge X, som är nära nog idealiskt.”Vi har här en *bild* av en monolog. (En förfärlig bild, mer komplicerad än vad den ser ut från början.

- Bilden av **dialogen som risk**. – monologen som sätt att hålla sig undan.).

I en **DIALOG**, däremot, finns det , idealt,(en idealitet är ju likaså en form av karikatyr) en absolut och aktiv ömsesidighet, möte på samma nivå o. samma villkor. Ingen bör här lida av sjukan att vilja ha sista ordet eller visa att hans kunskaper eller erfarenheter på något (mer eller mindre konstigt) sätt är större el.dyl.- Dialogen är tänkt (?) som ett möte o. ett utbyte *inom vissa ramar*. En *dialog överskrider* en del av ramen om t.ex. en person talar med översvallande hjärtlighet, fantastiskt och prunkande, monumentalt, rörligt och viftande, ornamenterat, mystiskt, obskyrt, stort och svällande och bullrigt och svärmande (alltså: *helt barockt*)..... en annan del av ramen överskrids om den ena parten ”väntar ut” vad den andre har att säga, i syfte att komma i överläge i förhål-

lande till honom o.s.v.. Men allt sådant tillhör ”spel folk spelar”, ”games people play”, i *Livsmannskapet*, men livsmannskapet – **Stephen Potters** i boken med samma namn - har icke upprättat monopol ännu i vår värld, vad jag kan uppfatta. – Alltså: Den som ställer upp på dialogen, påverkar och blir påverkad. Å andra sidan kan vi tänka oss en *monolog*, som är som att närma sig en stad som man både önskar inträda i och fasar för att bli instängd i, en monolog som föreger en önskan eller en fruktan men är motsatserna, eller en monolog som ångrar sig i närmandet av staden, - en som ångrar sig i tid och en annan, som ångrar sig för sent, eller en, som inte vet vad rädsla är, eller motsatsen: som bävar i vartenda steg ! - I en *dialog* svarar staden. Vi skall återkomma till denna liknelse, - som vi själva (jag) har hittat på.

En svensk författare, som bl.a. tänkt över även om monologens natur, är den lärde **Lars Ahlin** – vars författarskap till en viss del har sin grund i Kierkegaards idéer bl.a. den om det indirekta meddelandet och tanken om ”*förargelse*”, och ”*anstöts*”- tanken , hos Ahlin en: ”anstötsetetik” ... - vilken kort sagt hos Ahlin går ut på att skriva fult ,vilket ställde till ett rabalder i vårt land på sin tid -. Jag citerar ett stycke ur (den anstötsetetiska) *Fromma mord* (1952):

” Därför kan ingen tala osant såvida han talar sant, även om det han säger är aldrig så galet inför andra, ja, även om det är galet inför den nakna och osmyckade sak som förs på tal: inför saken utan pronomen. (Men hur ser en sådan sak ut ?) Tacknämligt, eller hur ? För inte ens den

mest förtvivilade kan ljuga, när han ger uttryck åt sin sanning och talar av sitt eget. Och kom ihåg, min vän, att detta språkliga förhållande hjälper den som grubblar.” (s.11.) - (jfr. här **G.D. Hanssons** avhandling om **Lars Ahlin** , *Nådens oordning* (1988), där dialogfilosofin , särskilt den teologiska (bl.a. **Augustinus´**) är grundligt, ja inträngande, belyst, särskilt beträffande bönen o. förbönen, o. ”allegorin som den Andre” m.m..)

. a.) Ur vad är monologismen kommen ? En insikt, en aning om språkets egendomlighet. (jfr **Emile Benvenistes** insikt om dubbelheten i språket.....(*Problèmes de linguistique generale* (1966)) och **Jacques Lacan**:

. ” Språket föder det mänskliga subjektet, men klyver det samtidigt.”

(Lacan)

Är monologen *mycket lik* en dialog? (Är monologen också min – allas - dialog?) Monologen är invändningarnas rum.

Eller ? När man är nästan säker på att man inte talar med någon, då törs man ge svaren själv....

Eller? I enlighet med livets allmänna tecken och vad en människa brukar vara, så kan man väl misstänka att ingen människa finns som *enbart söker sig själv!*

Och:

Monologen är att intala sig självi tillvaron ?

Många resonemang inom *filosofin* visar på den cirkuläritet, som vi här är inne på: redan **Platon** var, när det gäller *definitioner* inne på att det t.ex. inte var möjligt att ge annat än en cirkulär definition på vad "förnuft" är för något.(jfr. **Quines** resonemang om likn. i satser som:"Det är en stol.". En omöjlighet att påstå enl.Q..) ---- Vi möter inte cirkularitet bara på det *semantiska* planet , inom logiken och i den analytiska filosofin, men på en mängd plan i hela filosofin.- Vi tänker på alla gudsbevisen. Vi tänker på **Descartes**. **Hegels** hela filosofi är ett bevis på det , i sin stora cirkelform. Hegels storcirkel. Skriver man sig in i *en annan värld* , kanske man har befriat sig från tanken på en ytterligare ? Man måste införa något konkret, i annat fall rör man sig i en cirkel. Sartristiskt: "*le cercle de ipseite*", " självhetens cirkel"; -- jfr.: "Sanningen är sitt eget vardande, cirkeln som förutsätter sitt slut som sitt mål och sålunda har det som sin början." (**Hegel**.) och: "The end is where we start from. And every phrase and sentence that is right (where every word is at home...) Every phrase and sentence is an end and a beginning.."(**T.S.Eliot**) Vi tänker på medvetandefilosofin i stort. Dess frågor besvarar sig inte själva. Eller är det det , som jag tror att de gör ? Cirkulärt. Bakom ryggen på en. – Hela filosofin är ett stort kämpande att undvika de onda cirkelarna,*viscious circles*. Jag får vakta min tunga, ty jag är mitt inne i ett metaresonemang, mitt inne i en **monolog om monologen**.----- Men jag, jag är inte i cirkel (?) jag, - rikningens man - jag *är på väg från eller till*..... om jag har fattat rätt. Bland det svåraste som finns i filosofi är att veta vad man

själv håller på med. Det är *aningen* lättare att se vad andra gör..... (Det är nu detta första som gör att de flesta filosofer faktiskt – klokt nog - utnyttjar diskussionen som korrektion.)

Minnets cirkuläritet. Hågkomster ger upphov ibland till speciella monologer. (se även nedan. Punkt 40, om *självuppgörelsen*.) Minnets monolog är egenartad i det den sätter ut efter ett mål som redan är passerat. ↔ En arkeologi, som i monologform bildar en cirkel, O , ett sätt att dubblera **Mon.1** o. **Mon.2.**, jfr.den utmärkte **R. Barthes**, *Kritiska Essäer* (1967), essä no.1. (1963), s. 9. :” Skrivandets tid är nämligen en defektiv tid: att skriva består i att planera eller avsluta, att ”uttrycka” kan det aldrig vara; /.../.” (hela denna essä är att rekommendera, - bland det bästa som finns skrivet om skrivande.....) o. **J.Kristeva**, *Stabat Mater*,(1990).” s.218 om Marcel **Prousts** i *På Spaning...*) **Proust** , som skrev första boken, *Du coté chez Swann* och sedan sista kapitlet, boken , *Le temps retrouvé*, på den stora minnesviten, och sedan fyllde i till den fullständiga cirkeln, *A la recherche...*, - den sista delen, där allt börjar, o.s.v. *in aeternum*.....)----- **S. Kierkegaard** skriver:

” For mig er Intet farligere end at erindre. Har jeg først erindriet et Livsforhold faaer jeg først Tid til at gjøre en Erfaring, jeg alt ofte gjort, at Erindring mætter rikligere end al Virkelighed – saa er det forbi. Et saadant Livsforhold er allerede gaaet ind i Evigheden og har inget timelig Interesse.”

S.K. hade också, som alla stora författare, ett mycket gott minne.

Är alla dialoger dialoger under en gemensam stjärna? En dialog kan sägas vara under en gemensam stjärna. * En monolog är under en ensam stjärna.

– **Sokrates**, i **Platons Dialoger**, är *maieutiker* (förlossare) och ingen dialogpartner.

På ett sätt besvarar frågor sig själva. I vissa frågor ligger ett implicit svar. I andra ligger bara en oändlig process framför en. (jfr.den framstegstroende pragmatisten **Ch.S.Peirces** *Logic of Inquiry*.) Platons dialoger är delvis förtäckta (eller hellre "maskerade") monologer. (Platons dialog = ett *Pia fraus*, = ett fromt bedrägeri.). Sokrates har ofta allt *klart för sig* innan han "talar med" sina vänner. Så är fallet i de sena dialogerna. Om han nu inte bara vill driva med dem. (Sokratesbilden är komplicerad och varierar i detta avseende betydligt i källorna, d.v.s. hos främst **Xenofon**, **Aristofanes** och **Platon**. Vi återkommer till detta.) Det är dessa två utfrågningar som **Sokrates** sysslar med. Han frågar i dialogerna aldrig (?) *för att få veta något*. (Annat än hur pass okunniga hans medmänniskor är. Själv är han "okunnigast". Han spelar dum. En form av "indirekt meddelelse".) Dialog? Bara i förhållande till sin personliga *daimon* (sin inre gud, som han rådfrågar i svåra lägen).(Jfr bl.a. **Fr. Schleiermachers** undersökningar o.. **S.Kierkegaards** avhandl. *S.K. S.V. I. Om Begrebet Ironi* ss.74ff. och **Vladimir Jankelevitch**, *L'ironie*. (1964) s.15 m.fl.samt **D.C.Muecke**, *The compass of irony*, (1969). Se även **J.Holmgaard**, *En ironisk historia* (2003.))Vad innebar det egentligen historiskt, att Sokrates så envetet utfrågade sin samtid om

betydelsen i de BEGREPP de använde? Vi kommer delvis att återvända till detta, men kan icke fördjupa oss i det. Även Sokrates hade ... utan att skriva ett ord själv.... – just som **Jesus** (!), som man ibland påpekar - en livsmolog. Men om den kan vi bara gissa.

S. Kierkegaard i en skiss till inledningen till romanförsöket *Johannes Climacus* innehåller följande mycket märkliga reflexioner om litteratur, som säkerligen hade personlig upplevelse som bakgrund:

” De fleste Mennesker gaae gjerne til Laesningen af en Bog med en Forestilling om hvorledes de selv vilde have skrevet, hvorledes en Anden haer eller der vilde have skrevet /.../ Her begynder nu den første Mulighed af at ikke kunne laese en Bog /.../ - de to mest modsatte Arter af Laesere mødes – de dumme og de genialeste, som begge to have det tilfaellets, at de ikke kunde laese en Bog, de første af Tomhed, de Sidste af Rigdom paa Idéer;/.../.” (ur *En Fortale*, S.K. *Papirer*, I.C.83.)

S.K. hade ett mycket gott minne. Men på samma gång var nog sanningen den, att han var för orolig för att själv läsa.... (jfr. ”at ikke kunne laese en Bog”). Troligen var han en snabb, hetsig läsare. Det är förvånansvärt hur *lite* filosofisk litteratur (för att inte tala om historisk) han sammanlagt – vad vi kan gissa oss till - i sitt liv läste. Ofta byggde han sina slutsatser på referat. S.K. blev ofta trött på ett filosofiskt verk redan i inledningen. Då han fann premisserna felaktiga, läste han inte ut boken. Lite trött på avhandlingar kommenterar han dessa i *Begrebet Angest*:

Man kan här citera upplysningsmannen ,den mångsidigt begåvade och - på många udda sätt också - föregångsmannen,den sprudlande **Denis Diderot**. En hjälte , Rameaus brorson, framställs i boken med samma namn,- en bok med en numera klassisk diderotsk *dialogiskhet* och ett underbart levande , nästan sprattlande , ironiskt porträtt av en *sann* och bräcklig människa - (*Le neveu de Rameau*,1762 , Rameaus brorson.). Ironi – sanning ! Ramaeus brorson är en spekulerande, fantasifull ande,- avundsjuk på sin berömda farbror, kompositören , - själv har brorsonen minsann komponerat *två stycken* för klavecin.) :Rameau: ” Genier läser mycket lite, praktiserar mycket och skapar sig själva.”!(s.65)

----- R.s brorson ” I ett kungadöme finns det bara en man som går, det är suveränen, alla de övriga intar ställningar.”(s.125).

Beskrivning av R.s brorson av berättaren ”jag”: ” Ingen är mer olik sig själv än han.”(s.10.)” Jag: Ah, bespara mig era funderingar, och fortsätt er historia. Han (R.s brorson): Det kan jag inte, det finns dagar då jag är tvungen att göra reflexioner. Det är en sjukdom som måste ha sitt förlopp. Var var jag nu då?”(s.89)

(Jfr. **H. Josephs Diderots dialog – språk och gest**,(1993). Jfr. även Diderot:” I hur hög grad är inte även den mest tänkande människa en automat!” i *Discour sur la poésie dramatique*, VII.s.333.,

och:”Förklara er inte om ni vill bli förstådd!”, (*Paradoxe sur le comédien* .(1773))

Denis Diderot ägnar sig med frenesi åt kommunikationens och reflexionens metanivåer. Intresset för kommunikationen är hos Diderot lika stort som det är hos

S.Kierkegaard, och framsyntheten är hos båda överväldigande. Det hela är rentav som en aning av **S.Kierkegaard**. Jfr. S.K. – om man bortser från S.K.s kvinno-spekulation, vars like inte finns hos Ramaeus brorson:

” Selv hvad er menneskeligt talt er det skjønneste og Elkeligste af Alt, en qvindelig Ungdommelighed, der er idel Fred og Harmoni og Glaede: Det er dog Fortvivelse. Dette er nemlig Lykke, men Lykke er ingen Bestaemelse af Aand, og langt langt inde i Lykkens skjulteste Forborgenhed, der boer ogsaa Angesten, som er Fortvivelsen: thi den ville saa gerne have Lov til at blive derinde, thi det er Fortvivelsen dens kjaereste, dens mest udsøgte Sted at boe, inderst inde i Lykken. Al Umiddelbarhed er trods sin illusoriske Tryghed og Ro Angest, och derfor ganske consequent meest Angest for Intet;::::/.” (*Sygd. Til D.* s.)

Mycket få var de författare, som fann nåd inför Kierkegaards kräsna smak , - tidigt dock **Gottholdt Efr. Lessing** , - ”den kloke Lessing” som Kierkegaard kallar honom. Denne var ju också mångsidig herre, både *scripteur* och *ecrivain*, dramatiker, teolog och polemisk journalist ,och för Kierkegaard också – i förundran –senare i livet **Arthur Schopenhauer**. Kanske egentligen bara de. - Vi återkommer till detta .

Kierkegaard läste mycket, men inte så mycket, mest de klassiska grekerna o. romarna, där han blev mycket kunnig.... läste *Hamlet*,(på tyska), läste och tyckte mycket om landsmannen, komediförfattaren och moralisten **Ludwig Holberg**, och **von Goethe**, mest *Faust*, men

tycks ha varit reserverad inför den borgerligt livskloke strebern, geheimrådet von Goethe.) Kafka läste mycket och osystematiskt.

” At vaere Forfatter – nu ja, det behager mig; naar jeg skal vaere ærlig maatte jeg vel sige, at jeg har vaeret forelsket i det at producere – men vel at mærke, paa den maade som jeg vil det. Og det jeg har elsket er lige det Modsatte mot at vaerke i Øieblikket, den Fjernhed, hvori jeg saa, som en Forelsket kan hænge efter i Tankerne, og, som en i sit Instrument forelsket Kunstner, underholde mig med Sproget, aflokke det Udtrykkene alt som Tanken fordrer dem – livssalige Tidsfordriv: en Evighed igjennem kunde jeg ikke blive træt af denne Beskjæftigelse!”

(S.K. i *Øieblikket No 1*, 1855., några månader före hans död.)

Var Kierkegaard *scripteur* och *ecrivain* ? Förmodligen både och.Var x eller y något annat än *ecrivains* ? Förmodligen inte. De är sålunda redan här olika. De är båda olika varann. Det ligger i varandras natur. Men om vi ser dem som individer, figurativt framställda såsom *cirklar* som delvis korsar varann, så att det blir ett gemensamt ,båt- eller mandalaformat fält, - så kan vi då se: i VAD är de lika, och i VAD är de olika. Ty visst vore det absurt att tro, att dessa två, på ngt omänskligt sätt, inte *alls* kunde ha varit lika ? Och här ryms också ett frö till ett dialektiskt betraktelsesätt.

jag befinner mig i en bedräglig situation – för mig självt och andra - i flera avseenden. (Så har ju mången falsk

läsning befordrats av litteraturkritiker. Det är ett generellt dilemma, som är avhängigt det enkla och mångtydiga faktum att det ju faktiskt går att läsa en bok och att läsa den ännu en gång, att som man säger: läsa *om* en bok! Att den största charmen kan vara att läsa den ännu en gång och ännu en gång – kanske just i den trygga förvissningen om att den är och förblir skriven endast en gång.) (Jfr. den i mitt tycke enastående ”kommentarbooken” av just **Roland Barthes**, *S/Z*.(1975) ,speciellt s.15f. samt **S.Kierkegaards** bok om upprepningens natur, *Gjentagelsen*, som vi kommer att behandla mer utförligt nedan.....) - Jag är ju endast obedräglig mitt i det jag läser eller lyssnar, eller mitt i det jag skriver eller talar. Den senare *situationen* är i alla fall mindre bedräglig! Det viktiga i hela detta manus är att jag förhåller mig till omedelbarheten, och om jag icke lyckas med att på något sätt förhålla mig till den, så är jag alls inte i kontakt med monologen, ty den lever endast i omedelbarhetens förhållande till punkterna framom resp. bakom.- Det är självfallet ett svårt problem att ”komma runt”, - ty jag skall inte komma runt det. (Att både estetiken och religionen till slut, i nästan varje resonemang hamnar i etiken är ett faktum vi svårligen kan förneka.)

Jag kan, om jag vill kommentera en monolog inte lita på, att om jag *stryker för* ett stycke i en monolog,att jag inte redan då är *på väg ifrån* den upplevelse, som jag (tror att jag)stryker för, att mitt studie av monologen är omöjlig, en eftertankens lek, en baktankens lek med eftertanken, en baktankens lek med sig själv – så att studiet av monologen mindre blir en slags studie i konsten att citera ur det jag läser (– ”att citera är också att tolka” ,

som **Jürgen Habermas** påstått, det är ibland oförsynt att aforisticera o. därmed upphöja en del av Habermas text till något "överordnat".....) och mer ett sätt att dela med mig av mina favoritidéer, eller mina aktuella dagliga infall, än att studera en text, att försöka följa en strikt plan med en kontroll av en hypotes. Det enda riktiga sättet är ju att vara sträng mot sig själv, - det lönar sig -, göra sig främmande för det personliga intrycket, och mena: Om nu monologen har de och de dragen, och jag väljer något mycket tydligt -, så kallar jag monologen så och så. En struktur slår igenom en annan struktur.....

Man borde egentligen utveckla en metod....

i denna studie- , får jag klara mig utan en speciellt utvecklad metod. Ty: Jag måste acceptera det mänskliga villkoret att just min tanke är ett särskilt undflyende ting,- alldeles speciellt min (på ett för mig hemligt sätt). Jag kan endast bristfälligt rekonstruera. Vad min tanke beträffar, så är den historia redan när jag nu skriver ner den. Den ende, som är i nuet, är den som *läser* den i omedelbarhetens kappa förklädda *historien om min tanke* .

(Det är ju ett liknande problem med själva den ursprungliga monologen: **Kafka** skrev utan annan plan änden att skriva, och mer i *trance*..... / ... som **Stephen Spender** har påpekat i en essä ,*The Realist Novel and Poetic imagination* (1945), som till stor del upptas av **James Joyces** två stora monologromaner *Ulysses* och *Finnegans Wake*, måste författaren till "inre monologer" etablera en konvention. Det är en omöjlighet att fånga och reproducera ett autentiskt tankeflöde. Man kan fin-

gera det. Spender talar om ett konstnärligt projekt, ett konstnärligt återgivande, och citerar därför, såsom ett, det enda förslaget till problemets lösning **Percy Bysshe Shelleys** ord om att "vi måste föreställa oss det som vi vet" ("we must imagine that which we know"), men det kan också tänkas att man i stället för konvention eller ett Shelleys måste utveckla en metod, - detta är min egen uppfattning -, att med eller utan droger åstadkomma ett närmande till den egna tanken, den egna monologen (ex. **de Quincey, Swedenborg m.m.fl.**)

Och jag för en kamp emot det dåliga samvete, som säger till mig, att jag enbart parasiterar, och inte gör något som helst annat än just parasiterar. Och det var ju inte det, i min ursprungliga avsikt, som var den väsentliga meningen....Om jag har läst något, så har jag redan läst det. Det hela är passé. Ögonblicket, mitt,—" när tiden fjäderlätt snuddar vid evigheten", som Kierkegaard uttrycker det - är över. Jag har redan tänkt, vad jag redan har tänkt. När jag nu tänker efter så tänker jag efter, d.v.s. jag tänker efteråt, - jag tänker efteråt, även om det är "redan", så är det sent, - och jag vet inte riktigt vad jag tänkte, och rättar mig i efterhand efter det ! Det jag skriver efteråt är inte det jag upplevde. ("Släkting till den avlidne.") . Det jag upplevde kommer jag inte åt, ty jag kan omöjligt både läsa och skriva på samma gång! Så är nu kritikens villkor, att på avstånd betrakta både en text och sig själv, sida vid sida, vid textens sida och efter textens slut. Kanske är det lättare att helt enkelt (*á la* Kierkegaard) säga: jag kan inte läsa! Det tycks vara mindre komplicerat att skriva.

Jag föreställer mig en monolog, i alla tänkbara fall, som någonslags vågrörelse, som ett ridande eller surfande på en våg, eller en kajaks färd på en sådan, och *om* jag vill behålla detta rörelsens **nu**, - så blir den text jag skriver, - den är min monolog!, om monologer, - (parasitens tal, om ni så vill!) endast *meningsfull* om jag bibehåller den karaktär av ursprunglig reflexion (det omöjliga !) som finns i den tanke *jag* har nu (nuet efter) – att jag redovisar i de *fragment* som det då nödvändigtvis blir tal om det nu, som visserligen skelar o. sneglar framåt o. bakåt i tiden, (Jfr. **Jacques Derridas** *différance*), och pusslar med minnen och reflexioner, - ser allting i process - i omvändningar o.s.v., men som ändå naturligtvis befinner sig flytande på den där vågen jag nämnde . Jag ser inget förnuftigare sätt. (Det betyder inte att jag värdesätter *min* omedelbarhet så högt – att jag skulle vara så originellt värdefull, - men min omedelbarhet är min, och i monologen är det den , - omedelbarheten -det handlar om.) Jag kan ju knappast ge mig in på att kommentera kommentaren. Min egen alltså. Det leder ju vidare till en kommentar av en kommentar av kommentaren. (Jfr. **Juan de la Cruz, Johannes av Korset**, från Avila, vars samlade dikter utgavs c:a 1570, - med en jättekomentar av honom själv! Ett idealfall av väsentlig kritik.) - Hur kan jag veta vad det är någon säger ,om jag inte vet *NÄR* han säger det ? Som **Kierkegaard** skriver på ett ställe:

” Thi til at forstaae et Udsagn af et Menneske hører ikke blot, at man forstaaer det Sagte, men ogsaa, hvad jo udviklet blev, at man faaer at vide, hvo den Talende er, og hvis hans Liv er forsøgt i afgjørende Omskiftelser, da i

hvilket Afsnit –og saa hører det Eet endnu: i hvilken Stemning han har sagt Ordet.”

(

Indøvelse i Christendom,s.158f.)

(jfr. **Blanchot!**)

Det ger *en yrsel* i medvetandet (vertigo) när man byter accent på det lilla ordet ”anden”, grav, akut, grav, akut. Yrsel. Vad har den här att göra? Medvetandet är yrsel, som vi vanligvis dock missuppfattar i och med att vårt s.k. självmedvetande är *netop* samma yrsel. (Medvetandet är så mycket mer yrsel, som det knappast är något så enhetligt, som man vanligtvis kan få för sig. Medvetandet brukar avslöja sin närvaro i en reflexion, vilken nästan alltid bara uppenbarar sig efter det något har förändrats, när någon skillnad uppkommit.) Något skall dock ta vägen ut till slut. I en monolog måste något någon gång hända. ----- Att med monologi avslöja sig för sig själv. (Tillsammans med sig själv.) Monologen är också nödens språk – att uttrycka en förändring - såväl som privilegiet – att nöjt uttrycka en sådan, eller att åstadkomma ännu fler förändringar .Jag har kommit ur en sanning på vägen. (!!!) Att entydigt kunna bestämma en monolog visar sig, som ni ser, svårt. Men filosofin kan inte begära en definition av samtliga begrepp i ett granskande, ty då finns det inget över att granska. Monologen tillhör ju faktiskt inte filosofin, om man nu inte menar att friheten är enbart filosofisk, utan monologen, den tillhör världen.Man har väl förlorat i frihet bara genom att *bestäm- mas* av att få tala till punkt.(?) Men vad som händer i en

monolog kan man alltså **aldrig förutse** om man talar till en punkt, eller om man talar från den.

Men en frånvaro av motstånd är icke bra för språket. Monologen är ingen **ramsa**, som man kan ta om och om igen. Inte det. Monologen skall startas i en sådan stämning som om den aldrig skulle ta slut. (?) *Maigrets (George Simenons hjälte) geniala insikt: att varje människa, som får tala tillräckligt länge till slut avslöjar sanningen, - är det den vi är ute efter att reprisera ?* Kanske en lite annorlunda variant av "Maigrets tes". Kanske vi är ute efter en katastrof någonstans framöver i monologen. En omåttat makt ligger i det att man får tala till punkt, men det är också ett omåttat krav. Det är en omåttat punkt! Vi både strävar efter och fruktar punkten där framme! Det kanske "dräller av" god monologi, d.v.s. just sådan text, där man har tappat sitt diskursiva förstånd bakom vagnen och fortsätter in i den stora svindeln, in i den förvirring varur all frihet föds. Monologen är, när den kommer ut ur yrseln, frihetsyrseln, en helt annan. Vad är "yrsel" för begrepp? Ett patologibegrepp. En diagnos. *Inifrån* upplevd är den som ett *förlorat ögonblick*. *Utifrån* sedd är yrsel något som får den Andre att stödja kroppen som är drabbad av yrsel, och yrseln är för den andre bara ett praktiskt bekymmer, och ofta inget allvarligt. Den är då ett "intermediaire".- Ett mellanspel.- Ett "interrim". **Yrsel är frihetens yttersida.** Den objektiva sidan. *Yrsel är det som döljer...* Kierkegaard är ju medveten om, att vi (filosofer eller psykologer, spekulativt eller empiriskt) aldrig kommer att få syn på "valet i sig".... Och han är förmodligen lika medveten om att, om vi hade kunnat det, så hade det inte alls hjälpt oss. Kierkegaard tassar

för evigt, nästan, ikring det” förlorade” ögonblicket,- ett litet ”intet” – det allra viktigaste ögonblicket, vilket är friheten, ur *en* aspekt sedd. Hans viktigaste insats, som filosof, är att peka på det, att vi inte har en aning om vad som händer i valets ögonblick, han betecknar det som yrsel, och som ett intet, - eftersom just det (!) kommer att för alltid förbli dolt för oss.

Man kan – bl.a. i detta - se drag hos Kierkegaard , - drag av psykoinfantilism, (**Brandes:**”S.Kierkegaard blev aldrig äldre än 14 år.”)som han var tvungen att kämpa emot, vartill det krävdes stor vilja , något som också förmodligen var en motor i dennes reflexion och fantasi. Kierkegaards depressiva karaktär gjore honom mer eller mindre till en slags *voluntarist*, dyrkare av viljan: ”men hvad e t h v e r t Menneske i Grunden elsker mest, mere end sit eneste, Forjaettelsernes Barn, mere end sin baade i Himlen og paa Jorden eneste Elskede, er dog den egne Villie.” (*Pap.X.s.464.*). ”Ethvert Menneske har i høiere eller ringere Grad en Evne, som kaldes Indbildningskraften, den Kraft, der er den første Betingelse for hvad der bliver af et Menneske; thi Villien er den anden og i sidste Forstand afgjørende.” (*Bd.XVI.177f.*) Det är en skillnad mellan den första betingelsen och vad som till slut är det avgörande. Fantasi och vilja. – Nu är det ju inte S.K.s sista ord – eller summan. Det finns ingen summa eller sist o slutligen hos S. Kierkegaard , eftersom S.Kierkegaard är , som många också påstått, en osystematisk tänkare.

- 1.) Är monologen lusten att prata , för att jag skall kunna räkna ut vad jag skall göra under tiden?
- 2.) Är monologen det "andra andra"?,(..vilket är **Derri-das** term för den omedvetna instansen.)?
- 3.) Kan jag lösa ett problem i min monolog, trots att jag aldrig nämnt det?
- 4.) Är monologen i sin enstämmighet (?)dömd (!) att avvika...?
- 5.) Är det logiskt omöjligt att dö *mitt i* en monolog?
- 6.) Är monologen ett "måste", som i sin tur bär upp resten?
- 7.) När människan väl har börjat tänka, så fortsätter hon ?
- 8.) Är det sant, att monologen för alla ensammas talan?
- 9.) Monologen är så ensidig att den mycket väl kan liknas vid att stå och spotta sig själv i ansiktet, eller?
- 10.) Är inte monologen min alls, utan determinerad?

En **katastrof** - är i alla fall något som inbjuder till skifte av perspektiv. För somliga människor utlöses katastrofen av eller är något yttre. Hos andra är den en inre följd o. konsekvens av ett letande runt ikring i 360 grader. Inte sällan föds där en författare.(Av den gamla skolan.) Och här kan man se det förvånade ansiktet, i deras texter av människan som ser att man nu utifrån en problemformulering

lering kan se hur LÅNGT bort IFRÅN all rimlighet man kan röra sig utan att det är särskilt påfallande för någon: ja, vi har här plötsligt en Man som BOR I STADEN (jfr.p. 30 ovan!) och ser hur långt han kan AVLÄGSNA sig från staden utan att någon märker det. Vi har i all litteratur en form av bedrägeri, eller rent av en högt driven FELHÄNVISNING, som vi kan studera mest tydligt (som visats av X.) hos de engelska romantiska poeterna, -som brukar kallas "de metafysiska" -, där den **misslyckade** bilden av det okända, det hinsides o. det översvinnliga i praktiken blir den mest lyckade invitationen till dessa sfärer.:Denna **monolog** är ett långt mummel, eller snarare ett hysteriskt cartesianskt *tvivel* på allt , (sic!) ett tungt tvivel, som i längden bara tycks ha sin *längd* o. inget annat. (Träsk.En god författare är den i vars sällskap man går igenom vilka träsk som helst.) Detta, med längden, är skenbart. Längden har i längden mer än sin längd; den har förmåga att *dra en neråt*- "*Time is the father of the truth.*", som *engelsmannen* säger.- Monologikern av denna vår skola går först *Stora Landsvägen*, sedan *Smala Vägen*, - monologikern tvivlar ju ibland på att han själv är den gode författare, vid vars sida han gärna går igenom vilket träsk som helst ...- för att till sist hamna på *den lilla Avvägen*,- där kan man alldeles säkert (?) hitta honom, när tiden är mogen. Det finns två huvudslag av avvägar,1.) den som skapar en helt ny väg genom att gå av den stora. 2.) den avväg från volken man går tillbaka snabbt till huvudvägen, på vilken man fortsätter.

(Ett specialfall av monolog är ju missuppfattningens monolog, med sin speciella charm.)

Monologen kan man ju, i någon form av stoiskt martyrskap eller av fobi, dra ut i det nära nog statistiskt eviga. Det går ju helt enkelt så till att man flyttar bortåt → den punkt vid vilken man *har tänkt sig* att sluta..... Det kan ju också vara så, - i enlighet med *min misstänksamhet* tror jag det - , att den, som håller sin **monolog 1** fram till punkten där framme, att denne **någonstans inom sig redan** är där framme, att medvetandet , eller ett flak medvetande alltid är långt **framme invid den punkt** där hon upphör att vara vetande: varje människa, tror jag själv, står alltid , -vad hon än säger -, och hur långt hon än säger det -, just inför det som hon inte förstår !!!Alltid, i varje läge! Det hon står framme invid , det *ser* hon dock inte. (Uttrycket är här:”dimma”.Det är kunsskapslärans motsvarighet till etikens, viljeproblemets begrepp:”yrsel”, som är beslutets dimma.....) Om hon såg det, så vore det inte okänt.....

Själva *det mänskliga*, hela ”auran” hos varje människa vi möter, är just, vad hon än säger och vem hon än är, vad hon än gör eller inte gör, präglad av **det hon inte förstår**. Något likt ett” Icke-vetandets moln” ,(Jfr. den lilla fina boken *The cloud of unknowing*, anonym engelsk 1300-talsmunk.), så att säga. - Varje människa vet, djupt inom sig - återigen, (lite likt psykoanalysens lära, och vad ... var och en vet) ,att hon kunde, liksom en **Wittgenstein**, stå framme vid icke-vetandets mur och hamra i den, (det kan tyckas som ett trilskt barn ,lite som den **tredje person**, som Kierkegaard talar om redan i Andersenkritiken)- och varje människa har en delmänniska av sig själv, som står och kikar sig över sin egen , den ursprungliga personens axel - men det gives

de, och de är *de flesta*, som föredrar, eller snarare är tvungna till en **monolog 1**, och går där och mumlar vidare, - och så, den typ av människa, som fräckt benämner det den icke vet och går vidare med en dimmig uppfattning om vad det är hon benämmt.... Och hamnar i **Monolog 2** . Ty det där som Wittgenstein ägnar sig åt, det är att vara vår tids *icke-vetare*, (*Kan* man veta så litet? Konsten att tvinga sig att inte veta...) vår tids Sokrates, fullständigt utan ironi men med ett enormt allvar, ett alldeles för stort..... (Jfr. hans intresse för den store mystikern, diktaren från A´vila , **Juan de la Cruz!**)- Wittgenstein som idealet , om ideal sökes ? Bortom monologen. Men detta , - om nu allt detta jag skisserat är någorlundasant -, att hon, människan, verkligen icke vet -, det är säkerligen en idealistisk överdrift, - det brukar den vetande människan, människan , ju dölja. Och dölja ,för sig själv och andra , mycket väl.

” *Kära Dagbok!* Jag vet, att Du är klokare än Pappa och alla jag känner och flera därtill. När jag nu sitter o. Skriver, så vill jag berätta för Dig och redogöra ordentligt, fråga och hoppas att Du hjälper mig att få svar.... Ty, om jag nu inte har någon annan att tala med , så får Du duga, Kära Dagbok, för Gud har ju sagt... Kom ihåg, att ingen, ingen behöver se oss, när Du ger mig svar. Så dem kan du ge som Du vill, eller – om Du nu inte ger mig svar – så lyssna då bara, ja, lyssna, det räcker! Du är min enda vän, min förtrolighet, och min enda möjlighet att få reda ut saker och ting. Visst är det plågsamt. Jag kommer att gråta blod efter varje gång, men det är det värt. Bara att få fästa på papper det jag varit med om, och det jag har tänkt om det. Tack på förhand! Din X.”

I den franska litteraturen kring 1800 finns s.k. stora dagboksskrivare, som uttryckligen är på jakt efter sitt "jag" eller sin "själ" :**Stendhal, Constant, de Sade** och den redan nämnde **Maine de Biran** – en ny, hel genre - som Stendhal(Beyle).Han skriver:" Jag har som regel att aldrig skämmas och att aldrig stryka."De Biran skiljer sig från epokens övriga dagboksskrivare i det metodiska, det utforskandet som medvetet använder upprepningen som sökapparat.(jfr. **G.Romeyer –Dherbey.**)

Och lyssnandet finns där, - bara tilltalet är äkta!? Jfr. börens mystik!.- Se t.ex. **R.Voillaume, Att leva i bön.** ,(1980).- Men bön är väl dock dialog. "Ju mer jag ber, desto bättre känner jag honom."(honom = Gud) ,som den "enkle mannen" berättade för ärkebiskop **Nathan Söderblom.**(i *Den levande Guden* ,1932.). En människa med denna erfarenhet kan säkert komma att tänka på en särskilt givande bön..... (jfr. **G.D.Hansson, Oordning s.**). För somliga är bönen viktigast av allt. För vissa en passion. Som för **Ibn Saud.** (*The House of Saud, Holden & Johns, 1981.*)."He once told an english visitor that he had only three real pleasures in life: prayer, women, and perfume, in that order;/.../." s.111.) Det som dock inte gäller här i denna teroi är bönböcker. – Men de är nuförtiden inte alltför vanliga. Den annars så "kloke Hans", **Hans Larsson** skriver i *Sudier och meditationer* om bönen, men utefrån begärandets perspektiv, citerar med en naiv glädje Mark Twains anekdot om de två skeppen som möts, där båda kaptenerna ber om medvind..... Ett korrektiv kan här vara **G.Auléns** lilla ut-

märkta bok *Kristen gudstro*,(1967) - där denne inte – i min tanke - bara korrigerar Hans Larsson , utan även ger den tänkvärda erfarenheten, att bön på ett självklart – netop logiskt - sätt leder till förbön.....(s.158).-

Sokrates 399 f.Kr i *Apologin*:

”Om åter döden är en slags resa härifrån till en annan plats, och om det är sant, som man säger, att alla de döda befinna sig där, vilken större lycka kan väl tänkas, mina herrar domare? Ty om man får komma till Hades’rike och vi där befrias från dessa som kalla sig domare, för att istället finna de sannskyldiga domarna, som lär skipa rätt därnere, Minos, Radamantys och Aiakos och Triptolemos och alla andra heroer, som levat ett rättfärdigt liv – skulle det inte vara en härlig resa ? Eller att få träffa Orfeus och Musaios och Hesiodos och Homeros – vad skullen I vilja giva för det ? Jag skulle gärna för min del vilja dö många gånger, omdet vore så. Och vilket underbart liv skulle jag ej få vara med om, när jag träffade Palamedes och Aias, Telamons son, och andra forntidshjältar, som mistat livet till följd av en vrång dom. Att jämföra mitt eget öde med deras skulle jag, gissar jag, finna nog så nöjsamt. Och så, det bästa av allt – att få hålla på och pröva och rannsaka därnere på samma sätt som här, och undersöka, vem av mänslikorna där som är verkligt vis och vem som tror det, utan att vara det ! Huru mycket skulle man ej, mina herrar domare, vilja ge för att få rannsaka t.ex. honom , som ledde till det stora fälttåget mot Troja, eller Odysseus eller Sisyfos eller – ja, alla dessa tusentals andra, både män och kvinnor, som man

kunde nämna. Att få samtala med dem, vilken outsäglich lycka vore det ej ! I varje händelse blir man väl ej dömd till döden där nere. Ty de, som finnas där, är ju i allt lyckligare än de som leva här, och alldeles särskilt i det avseendet, att de för all framtid är odödliga – om eljest det är sant, som man berättar om dessa ting.”

(Platons *Skri-
ter*,I.s.38f.)

Sokrates är – som antytt - i mycket en anarkist, en negativ kraft i positiv mening, en ifrågasättare utan svar, en början. Han är den *gäckande ifrågasättaren* , - han ville vara en samhällets ”geting” - och som sådan har han satt många tänkande människor i rörelse. Han retade många. ”Sokrates regeringstid var kort.” sade **Aristoteles**, och han sade det också – kort...., enligt **Diogenes Laertius** (c:a 250 f.Kr.) i dennes omfattande bok *Laertius Diogenes liv och åsikter hos dem som utmärkte sig i filosofi och kortfattad sammanfattning av doktriner rörande varje skola.* - **Laertius** hade stort sett bara nöje i paradoxer, varför hans filosofihistoria, om man får kalla den så, är en historia som utgår ifrån de paradoxer, var och en av de namnkunniga lärda grekerna efterlämnat, men väl saknar sammanhängande analys. L.s vinkling är därför, kan man utan vidare säga, extremt hård, och man får i det närmaste en parodisk bild av den grekiska filosofin som en filosofi, där man söker slingra sig ur varje frågeställning genom att uppställa en paradox, att ställa sig över vad som kan sägas i ett mångtydigt svar. Detta var ju – i och för sig – förmodligen för Laertius krets,

filosofi ! Och, i enlighet med läran om alltings eviga återkomst, så är det tidvis filosofi nu också. – Det är inte fel att närma sig i paradoxens namn. All mening har en motmening implicit .Hur skulle Laertius ha gjort ? Den traditionella filosofihistorien var inte född, och hade heller ännu inte dött. Egentligen är det Laertius gjorde en ganska modern sak. En självständig och originell och vettig och underhållande sak. Men man kan inte säga att det dignar av historicitet hos Laertius. Men – det framkommer, att Sokrates är en av de få filosofer som inte har den implicita förutsättningen för sin filosofi att försvara staten – utan han står på (...den starka) individens sida.-- I svensk filosofi har väl filosofidocenten **Rolf Ekman** varit den störste beundraren av S.. Vi återkommer till Sokrates.

Filosofi är inte vanligt undersökande, inte vanlig erfarenhet, inte vanlig kunskap utan en ovanlig typ av reflexion som alla människor på något sätt ägnar sig åt. ("Filosofin är ju den högsta musiken." Sokrates i *Faidon*.)" Filosofi är en samling frågor."Reflexion över eller *om* något - i sig.Om något som sådant. *Om* kunskap som kunskap, *om* varande som varande, *om* godhet som godhet o.s.v. Att man *må fördöma* viss filosofi som förhävelse är viktigt, - är en *viktig del* av filosofin :”Man måste fördöma som skyldiga till en dumdristig och hädisk nyfikenhet dem som försöker att bevisa *a priori* Gud som mycket god och mycket stor. Det är inget mindre än att göra sig Guden av Gud, att förneka den Gud som man söker.”(**Giambattista Vico**, "historiefilosofin grundare", (1685-1744) ur: *De l'antique sagesse*, Chap.III.)

” Som skönlitterär författare är Kierkegaard en av världslitteraturens stora .. Man kan säga, att han är en utmärkt skola för människor som behöver befria sig från kristendomen. – En förutsättning för att man skall ha utbyte av Kierkegaard är att man inte tror på honom.” (**I. Hedenius**) Hedenius menar att Kierkegaard går för långt i sin tolkning av kristendomen. Ju längre tiden går, desto högre krav ställer S.K. på den kristne tills det mot slutet av hans liv tycks vara någonting man omöjligen kan lyckas bli! Vi kan se, hur S.Kierkegaards monolog mot slutet av hans liv alltmer blir en **monolog 2.** ,(bl.a. i delar av *Indøvelse i Christendom* (1850)). Mot slutet lyser ironien, men nu med sin totala frånvaro..... *Den existentiella synpunkten* – Kierkegaard och **Kafka** kom länge att båda stå som företrädare för den filosofiska riktning som kallas *existentialism*, och de har ofta fått samsas i olika antologier, bl.a. **W.Kaufmanns** *Existentialism* - kallas vanligen subjektivism, och det är rätt menar t.ex. **Adam Schaff**, den polske diplomaten, samhällsvetaren och semiologen, och: ” Den inre motsättning som avslöjar sig här, är motsättningen mellan en voluntaristik avart av subjektivismen och begreppet om ett objektivet öde, oavhängigt av människans verksamhet.” (*Ny Dag*, Oslo 1964, s.28.) Schaff och andra bortser här från att man kan vara sann eller osann mot sig själv oavhängigt den yttre situationen. ---- Den existentiella synpunkten är ju också något annat: ett ställningstagande emot den filosofi som mest är grundad i problem kring *verklighetens natur*. Ontologin. Sedan antiken är ju de förhållande filosofiska frågorna de om förhållandet mellan kunskap och verklighet. Vad är verkligt? Vad är kunskap?

Var går kunskapens (om det verkligas) gränser. Den existentiella synpunkten förutsätter att vi har en kunskap om den omedelbara verkligheten, och den diskuteras vanligen inte detta såsom det grundläggande eller problematiska. Den existentiella synpunkten är etisk, även om den ibland har karaktäriserats som egoistisk.....(av **Emm.Levinas** t.ex.) Man kan säga: är den inte etisk, så är den ingen.

Och hur gör vi med en den blotta utsträckningen. Vad kan vi se av ett fragment? Om vi tänker oss att vi har ett utsnitt av en fullständigt obekant författare, t.ex., så har vi då en rad ord, som:

”Jag känner inte till något nöja som kan mäta sig med det man får genom böcker, och ändå läser jag inte särskilt mycket. Böckerna är introduktioner till drömmarna/.../.”s.27.

(F.Pessoa, (1888-1935) f. i Lissabon, var också något lik S. Kierkegaard i det avseendet att han använde ett flertal pseudonymer, eller snarare ”heteronymer” – mer självständiga personer / författarjag , nämligen följande: **Alberto Caeiro** (herdediktare), **Ricardo Reis** (klassiker), **Alvaro de Campos** (romantiker) **Bernardo Soares**, författaren till *Orons bok*, eller *Rolöshetens bok* . (Jfr.Pessoa:” Ursprunget till mina heteronymer är det djupa drag av hysteri som finns hos mig.”(ur brev.) Ovanligt sympatiskt av en människa att tillstå sin hysteri. Se: *Stilla mitt hjärta*, **Fernando Pessoa** i urval och tolkning av **Arne Lundgren** (1988),s.78.).....

Nå. Dock är det naturligtvis så, att varje här citerad mening kan ingå i ett annat sammanhang, så att den kan

placeras som en parentes i en utsträckning som har en annan riktning. (Och att ettsammanhang kan ingå i ett sammanhang som ingår i ett sammanhang o.s.v., vilket är det vanliga.) Vi inser att sammanhang kan vara ett **virrvarr** av riktningar, men *vidhåller* ändå, att varje text som sammanhang har en huvudriktning, en dominant lutning åt ena eller andra hållet, - att en text antingen är skriven **till en punkt** eller **från en punkt**. (Det antika uttrycket ” *punctum saliens* ” föresvävar mig gång på gång , den ”springande punkten”,- ett uttryck härstammande från **Aristoteles Djurlära VI 3**, är den i det halvruvade fågelägget synliga delen av den blivande fågeln, dess hjärta, som syns som ” en blodröd punkt, som hoppar och rör sig som ett besjälat väsen”.....)

Alla dessa monologer utan avväg i ”Der Wahnsinn des Eigendunkels”, ”egendunklets vansinne” (**Hegels** term) , i all sin ”inkrökthet” (**Augustinus**´ - mycket frekventa – term i *Sololoquia*) , alla monologer i cirkel..... Jag kan naturligtvis alltid råka ut för faran att skapa en *ond monolog*, (mitt uttryck) = den inkrökta, den själviska, som Augustinus och Hegel talar om. Hegel utvecklar ju redan i sina religionsfilosofiska föreläsningar på 1820-talet dessa tankar under rubriken *Der Mensch ist gut und böse*. -Människan är god och ond. . I linje med den kritik av begreppsrealismen som han ger uttryck för redan 1807 i företalet till *Phänomenologie des Geistes*, ((HGW, Hegels saml. Verk i *Suhrkamp Taschenbuch Wissenschaft*,1970 , förk.:stw, bd.3,s.40.), där han alltså menar att det inte existerar *det goda* eller *det onda*,eller det

sanna eller det falska, men väl goda människor, handlingar resp. onda handlingar, falska påståenden o.s.v., så nämner han de två sätt man, - enl. den mogne Hegel, kan vara en ond människa på: 1.) genom att inte vilja något alls, var ett *i sig*, ett ting ; 2.) genom att dra sig tillbaka i sig själv och förlägga sin lycka i sig själv vara ett *för sig för sig*, für sich für sich, vara ett för sig, en vilja inriktad på sitt eget viljande. --- jfr. Hegel i utgåva **Lasson XIV, Meiner**, band 63,ss. 74-81..jfr.:

”Thi Taushed og Hhandlekraft svare ganske til hinanden; Taushed er Handlkraftens Maalestok; et Meneske har aldrig mere Handlekraft, end han har Tausshed.”

(S.Kierkegaard)

. Den sanna monologen är som en Den alltid finala monologen, i Dödens port, en blick efter det Tredje.....Ty jag måste alltid försöka övertyga mig själv (säger **monologeraren 1**,) om att det är så o. så, som om jag själv vore min värste Andre!! All reflexion har en andlig betydelse, en anda av liv, som är *evig* i så måtto, att man så att säga aldrig kan beröva denna anda livet . -Vilka ord bär med sig all denna rädsla bort? ”Vi- monologerna” - har ”det”, som kommer som en insikt. Och var gång en sådan insikt kommer, så faller en rädsla bort.” Monologen är full av ”nu eller aldrig”. Språket är jag. Och var gång det finns där, är jag där igen. Och du. Varje monolog, lång eller kort, väldigt kort ibland, är som ett försök att uppfinna sin egen räddning. Men för dem, som har monologen Dagen lång, Livet igenom, finns ingen räddning, om inte *Katastrofen* kommer... (är den som Kome-

ten?...eller som den gamla händelsen i legenden om **Paulus** i Damaskus....) (Och katastrofen kan komma inifrån, eller den kan komma utifrån. Endast den första är "monologisk".)

Monologens sanning. - Mellan de ord jag säger och de jag icke säger (men som snabbt föresvävar mig), faktiska ting..., finns en ständig reflexion, som kan liknas vid en hand, uppehållande *rinnande vatten*.(jfr. **Sartres** tidiga reflexion om medvetandet.) Jag har handen i denna gest, och gesten har en slags karaktär, en vinkling av handen, som är min personlighets gest, - kort och gott. Gesten är i sig intresselös, förmodar jag. I den meningen är jag ofri. (?) Jag måste styra gesten för att rädda alltihop. Jag måste tvinga denna gest, denna vinkling av vattnets ström under det jag lyssnar noga till porlandet och porlandets eko.

. Jag citerar en *okänd* litteratör: " Gud lyfter pennan mitt i en mening". Denna text, skriven av - Gud vet vem - , sitter, i form av ett tidningsurklipp, bleknat, på väggen i min vänninna **Eva H.s** lägenhet.... Vad betyder nu den texten? Du, som läser detta, ser möjligheten, att det är din penna han lyfter. Sedan lyfter han väl sin penna, och *ser* på dig, ty Gud är den ende (logiskt sett), som mitt i en mening kan lyfta sin penna. (Nu har jag inträtt bland gudsbevis o. annat.... Och detta är inte min vänninnas tankar, men mina .) eftersom han är den ende som "med visshet överlever" ett lyftande av en penna. - Eller lyfter Gud, - en personlig gud -, pennan för *att jag* skall skriva ett ord.... Hur kan du våga sätta en punkt så långt fram som där →

Du kan ju omöjligt veta om du kommer dit. Men vi har en riktning. Om jag börjar vid en punkt . , så vet jag exakt var jag börjar. Riktningen är densamma, den är ju framåt, den är alltjämt → , men textens karaktär, dess logik, dess rytm, dess puls och hastighet, dess färg, orden,- allt är annorlunda! Men hur är det då ? Och skulle jag *blindfold* kunna säga om en bit text: Denna text är skriven *från* en punkt!, och i så fall, är det meningsfullt kunnande? Det skulle i alla fall vara en empiriskt verifierad kunskap om texter. Meningsfullhet är en fråga om värdering. (**Arnold Ljungdahl** skriver i *Problemet Kierkegaard* (1964) om S.K.:” Men han raglar lika lite som lindansaren utan rör sig hela tiden mot ett klart fixerat mål. Och det målet är hos Kierkegaard ytterst inte av teologisk utan av filosofisk natur. Vad det gäller för honom är – i korthet – att fastställa den mänskliga tillvarons allmänna villkor och förutsättningar.” (s.57.) (?) **Monolog 1** är en demoni lekande med en negativ frihet. Med **det omedelbara**. Det omedelbara är världen. Förevändningen för **Monologen**. - Kan vi väl sätta **p** för snabbt? (Att sätta **p** för monologen kan ju också vara att aldrig börja den. Att omintetgöra den i sin linda.)

” Tak! atter Tak! Vaere den Mand, der raekker den, hvem Livets Sorger overfalddt og lode nøgen /naken/ tilbage, raekker ham Udtrykket, Ordets blad, hvor med ham kan skjule sin Elaendighed;” (S.K.:V,s.57.)

Att kunna lyfta en parentes är att kunna leva ; att kunna lyfta en punkt är att kunna dö - skulle man kunna säga . Detta manus handlar om *processer* som alla tycks kunna beskrivas i formaliserat skick, i förenklade termer

med hjälp av de två symboliska tecknen för "riktning", en pil, och "punkt" en punkt, så : " \rightarrow p" och " p \rightarrow ", alltså riktningen **till** och **från**. Om det vore så, att man från början (!) som människa, kunde betrakta **språket**, se alla dess rörelser och förbindelser med mänskligt liv i helhet o. i enskildheter, **utifrån någon slags punkt**, en absolut, - då vore allten katastrof. I en STOR monolog. Då finnes i en annan mening - ingen monolog. Ty det går inte, naturligtvis, att – annat än filologiskt - se språket isolerat ifrån den som använder det. Ty alltihop är ett resonemang, - ingenting är absolut. *Monolog såsom dialog*. Det går an, enligt både **Novalis** (se nedan)och **Paul Ricoeur**, (i *Le moi comme un autre*, 1969 .) att ha *sig själv* som någon annan. Är det en monolog som är stjärnan över dialogen ? (Idealistisk filosofi.)

Monologen är Det till sig självt uppdragna, - som saften från roten till bladet, som ett näringsflöde. Det finns kanske en för alltid, sedan alltid, reserverad plats för dessa ord på detta papper, på dessa ögonbottnar, i dessa medvetanden.....Allt är som vore det "spårlagt".(Denna djupt mänskliga känsla bör vi inte tränga undan.) – *deja´vu* som sanningen om oss själva. En osynlig entydighet i grunden gör att vi anar en upprepning.....Men är något *spårlagt*, determinerat, **DÅ** stannar **monolog 1!** ty ur det som är spärlagt kan icke en avväg tänkas.(Här kommer jag att tänka på det avsnitt i **L.Wittgensteins** *Philosophische Grammatik*, (utg. postumt),där denne tänker sig en *matematik* med ett inbyggt *val*, som "ett lejon med två svansar" (!) eller en *linje* som *rätt vad det är delar sig i två*, alltså, en mat. med *två olika vägar till svar på problemen*. T.ex. två olika lösningar på varje ek-

vation, efter en viss grad av komplexitet på ett visst plan. *Problem* finnes för W. först *när* svaren finns, - ngt egendomligt, men så resonerar han i alla fall. – (Detta kallas ju *Nonaprioristik*. Wittgenstein förnekar Kants analys av sanning.). (Vad är det för *ekvation* (! =likhet) som *delar på sig*?) (Men eftersom en slutledning aldrig har någon tidsdimension, kan man där aldrig välja....) Det, att kunna avsluta en monolog, är det själen....? Jfr. **S.Kierkegaard** i 23-årsåldern:

” Varje gång jag önskar säga något är det någon, som just i samma ögonblick säger det. Det är som om jag vore Dubbeltänkare och som om mitt andra Jag ständigt hann före, eller som om, medan jag står och talar, alla människor tror att det är någon annan som talar /.../.” (*Papirer*, I,A.333.)- och , ett halvår efter:

” Jag måste dock förvåna mig över, att J.Kerner i hans *Dichtungen* på ett försonande sätt kan uppfatta fenomenet som alltid har förskräckt mig så, sedan jag först lade märke till det: att någon säger detsamma som jag. När jag skulle uppfatta skulle då på det mest förvirrade sätt, nästan kasperskt *Unsinn*-likt, den ena påbörja en mening, som den andre skulle fullfölja,- det skulle uppstå en förvirring om vem det egentligen var som talade.” (*Pap.II*,A.115.)

Vi har här ett dubbelt subjektspår där den ene inte vet vad den andra fått sin tanke ifrån och tvärtom. Men, eg., bara en vanlig shizoiditet, som övergår.....

(Språket, att skriva, är – jag upprepar det - att helt sträcka ut. - Så kan man resonera som författare..... Jag citerar **Gustave Flaubert**, **Kafkas** favoritförfattare,

:”*BOK*. En bok är alltid för lång, oavsett hur den är för övrigt.”(**G. Flauberts Ordbok** .)

Det fordras ett gott diskursivt förstånd för att skriva bra. Och musikalitet, gott minne - och förmåga att tänka annorlunda. Och man måste ha *ett* sinne för ordning, - och ett annat för infall. Det är mycket, att ha språket i hela sitt liv. Varje skrivande, som knyter människor samman, måste skrivas om och om igen....Den vanliga monologen är helt enkelt vägran att gå tillbaka till gå. / Jag för alltid **en slags omedveten dialog med objektet** , - det där som är tvingat ur en-, eller lurat ur en, -eller som man i *förtvivlan* har slungat all världens väg, - det man *ångrade* i så många år - , i dialogen med objekt lever väl människor lite här o. var.....(Så är jag till dels en dialogfilosof i alla fall ?) Mången monolog är ett ångrande (*baklänges ångest*, enl. **S.Kierkegaard** .), och mången monolog är ångrad, dubbelt.

Mot en reell monologteori kan man – bland annat - anföra detta:

Någonstans hos **G.W.F. Hegel** – i *Phänomenologie des Geistes* (1807)- finns en passage, där denne påstår **att man aldrig reflekterar utan att ha någon annan person (Annan) i åtanke**. Man reflekterar alltså aldrig – för att trivialisera detta - *ensamt och riktigt ärligt* , utan att ha en tanke på en adressat. Man *reflekterar* alltså – för att generalisera – aldrig.Inte i den bemärkelsen som vi har tänkt oss här – reflexionen som ett samtal med en själv, isolerat och rent. Man tänker – i varje reflekterande – enl. Hegels teori - ut något till svar på en An-

nan(s) existens. Det låter både *rimligt* ...och på något vis *sorgligt*. Att man då aldrig får anse sig som riktigt ensam, - och att man aldrig kan tänka sig någon annan heller – som ensam, och ifred med sina egna tankar. Ens favoritförfattare, eller tänkare, hade inte bara sina egna tankar för sig, utan det han eller hon skrev, det skulle i alla lägen vara riktat till en annan person, - och detta förhållande skulle man då aldrig kunna bli av med på världs vis!

Detta skulle implicera att existerar en dialogiskhet i allting från början. Och att det jag skriver nu –t.ex. – skriver jag inte för mig själv utan med någon annan, den eller den, i omedveten åtanke. Inte för att reda ut ett förhållande kring monologers natur *i sig!* Allt jag tänker , är tänkt för någon annan.

. -Vi är alla något av historiker.- Jag menar: vi handskas lite vårdslöst med fakta..... (Hörde ni tonfallet?) Till exempel: Vad var det jag tänkte nyss? Vad var det? Det spelar ingen roll. Det är historia nu. Tänkte jag verkligen det? Men var det inte någonting med "helighet"? (Det kan ju inte ni veta.) Helighet är som det perfekta språket, och med det menar jag egentligen vårt vanliga språk, bara med det alldeles perfekta tonfallet.(E. Swedenborgs "englar" talade med **tonfall enbart**.) tonfall i stora o. små svep. Ty vi står på ett jättespråksberg och jag funderar på en skola i tonfall. En värld ur vars kapp det faller toner (tonfallsdelar) ur fällor och veck. Som en uppenbarelse.

Detta sätt, ty det är ett SÄTT, sammanfaller i min *idjma*, min konsensus: något skjuter jag åt sidan och

söker, helt utan mystik och abrakadabra, mitt tonfall. Ingen gammalvisdom. Men kanske en ny. (Ingen märklig dimension uppenbarad. Är allt, så är allt som det är.) Är allting splittring så är det så. - Är det helt, så är det helt.

Det man kan utläsa. Det man kan utläsa härur är under alla **tonfall** någonting, som enbart med list låter sig avslöjas. Nu kan det ju tyckas vara svårt att med tonfall hålla eder fången, så att säga, lika svårt som att söka hindra den lilla undulaten att dränka sig i badkaret. Men vi får se: att vi i alla fall ibland hämtar tonfallet, med en lätt rörelse, ur det förgångna är naturligt, och som en naturlighet eller två så kan jag nog lova min läsare ett o. annat vackert tonfall från ANDRA än mig, eftersom tonfall lutar åt andras tonfall. (Så är det inte med riktningar. Man lutar inte åt andras riktningar i monologisk mening.) Allt blir enklare och enklare i alla fall. Det tar tid att kapa bojor. Speciellt om man har så många som vi.(Med "vi" menar jag ingen grupp. Utan alla.) I tonen måste finnas luckor och fel, och den måste vara sårbar. Vad är det ni inte döljer? Vi kan här raskt konstatera att ett tonfall stannar upp ett händelseförlopp och startar (upp) ett annat. Ehuru tonfallet är sårbart är det icke desto mindre väldigt precist. Det är hela mitt barn, men det är också Stundens barn. Det MOTSVARAR VAD SOM KRÄVS . Det är typiskt för tonfall. *Vi hör tonfall i böckerna: Shakespeares, Dickens´*. Vi har hört **Job, Josef K.**, alla våra "hjältar" och "anti-hjältar" .Tonfallet talar. Det avslöjar ibland klart vad det är *satt* att dölja. Man har i kyrkan – det har jag märkt, - det har jag märkt där - två betoningar , två olika uttalsvarianter, av namnet "Jesus". En med grav o. en med akut accent. Den ena anger mäs-

taren, den andra offret. Det är viktigt att betona rätt. Men det sker, både i kyrkan o. annorstädes – automatiskt. Tonfallet är det mest automatiska.

Tar du tonfallet ifrån en människa så har du tagit hennes själ.....

I ett brev till sin ende reguljära promenadvän på senare år , Conferentsrådet **J.L.AKolderup-Rosenvinge** (man promenerade i staden varje måndag, men forsatte promenaderna brevlades under somrarna, då Rosenvinge var på landet.), skrev **Kierkegaard** 1848 (ett år med krig i Schleswig-Holstein , ett revolutionsår, - ett viktigt år för alla judar i Prag, - för att sticka emellan med en historisk referens - : Judar hade bott i Prags getto i c:a 1000, tusen år, (!) men fick nu, för första gången, detta år, 1848, samma medborgerliga rättigheter som den övriga befolkningen i staden!), då skrev Kierkegaard något om moderniteter och politik. Rosenvinge var förmodl. S.K.s ende riktige vän. Denne hovrättsjurist Rosenvinge stod honom förmodligen närmare än vad t.ex. ungdomsvännen **Emil Boesen** gjorde,- men denne blev ju präst , och S.K. var under senare delen av sitt liv (se där, en förändring !) inte förtjust i präster. Brevet domineras inte av politik ,utan av en utläggning angående det för S.K. mycket centrala fenomenet och för hans hälsa och nyfikenhet viktiga sysselsättningen "att gå". Detta var ju också aktuellt för dem båda . Citat ur brevet (som jag översatt – mot min vana- för att här uppnå största möjliga klarhet för mina svenska läsare. Jag brukar ju vanligen behålla S.K.s underbart vackra språk.).:

”Endast den som i grunden förstår vad det ”att gå”, innebär (och det vet du att jag gör, jag som inte förstår politik), den förstår också hur intimt förknippat det är med att stanna. Om jag nu har systematiserat promenerandet, som du påstod sist, så tillåt mig att försöka mig på en liten teori om ”rörelse”, till vilken kategori stannandet i sin tur hör.

De flesta människor tror, att så länge man har *en fix punkt* till vilken man vill nå, så är rörelse ingen malström. Men det är en missuppfattning. Det hela handlar om att ha en fix punkt att utgå ifrån, att starta ifrån. Att stanna är inte möjligt vid en punkt framom, men vid en punkt bakom! Detta innebär att stannandet är i rörelse, konsoliderande rörelsen. Och detta är skillnaden mellan politisk och religiös rörelse. /.../Sofisterna försökte fixera en punkt framom TILL VILKEN rörelsen skulle gå och resonerade så, att de på det viset skulle undgå malströmmen. Men den sokratiske dialektiken var outtröttlig i att göra uppenbart att ingenting blev fixt på detta sätt. Tvärtom, Sokrates hade den fixa punkten BAKOM. Hans utgångspunkt låg i honom själv och i guden. D.v.s., han kände sig själv, han ägde sig själv. Med dessa medel stoppade han sofistiken,/.../”

(Ur

Kierkegaards brev och dokument.)

Vad gäller politiska rörelser, - året var revolutionsåret 1848 - så tycks alltså S.K. anse att de strävar mot ett fjärran ouppnåeligt mål. (jfr.Alexis de Tocqueville, som hade en mer nyanserad syn.).Han betraktar dem alla med ogillande och definierar dem här som utopier. (

Individualisten Kierkegaard: "Mängden är osanningen". Jfr. F.W.J. Schelling, i dennes *Föreläsningar om metoden för akademiska studier i Jena*, 1802., där samma åsikt framföres, citerandes Horatius berömda *Odi profanum vulgus et arceo*, ("Jag hatar den gudlösa hopen och stänger den ute." *Carmina*, III.1.)), - och den konservative S.K. värjer sig mot punkten utanför människan, den materiella "grunden", och dess betydelse. Ja – frågan är om denna punkt alls existerar för honom. Bara detta värjande ... om det är det....bildar i sig en punkt, som växer..... Vi läser hos Franz Kafka, - 1900-talets ensamme drömmare: " Det avgörande ögonblicket i den mänskliga utvecklingen är ständigt närvarande. Därför är revolutionärerna andliga rörelser, som förklarar allt tidigare som intigt, med all rätt, ty det har ännu ingenting hänt. (F.Kafka, *Betrachtungen*.1917-18.) Man har s.a.s. sitt slut i sin trygghets början. Det är som Fr. Schleiermacher , ett viktigt namn inom den tyska idealismen, - mest känd för sin religionsfilosofi o. sin syn på den revolutionära synen på den kristna *dogmatiken* såsom *relativ i tiden*, - han visste, enligt Kierkegaard, vad han talade om, - som Schleiermacher påstod, - med en nästan Herakleitisk tyngd - :” *Ursprung ist das Ziel*.”, "Ursprung är målet." Och detta är i en paradox vackert typbildande för **hela monologteorin**. Hela min monologteori. Ty där möts ju riktningar.... Annars må det betonas att *teorin* inte är paradoxal, tvärtom.

Kierkegaard skriver ju: Att stanna vid en punkt framom är omöjligt. Att stanna vid en punkt bakom är möjligt. Det , skriver han, innebär att stannandet är i rörelse! (Jfr. cit. ovan.) - Har vi här icke något av det

romantiskt estetiska idealet ? Som om vi hörde om *ironiens "svävande"*.... Och om upprepningen som den enda lyckliga kärleken...(Jfr. *Gjentagelsen*, S.V.IV.) Här har vi en grundläggande idé, ett krav på varje människa, som Kierkegaard ställer, att mskn alltid må sträva, även om hon inte lyckas. En människas plikt mot framför allt sig själv är att vara i rörelse! (jfr. t.ex. **Berndt Gustavsson**, *I den natt*,(1962),s.20.: "existensen var avgörelse i tro, en ständig rörelse i tron på Guds vilja med den enskilda människan.") . Målet för monologen är icke riktningen. I viss mening kan vi se det klassiska "under tiden" som det väsentliga, - om man där lyckas med det märkliga som kallas *förståelse*, en existentiell (existentialistisk) förståelse , som kan ses som *både en förutsättning och ett mål* i en slags fördubbling, en återfördubbling – en *reduplikation* – denna som vackert definieras och beskrivs av Kierkegaard så här: " At existere i Det man forstaaer, er at reduplicere." Vilket får illustrera den tro på reflektionen *och* på valets värde i samband med reflexionen för den mänskliga existensen , som var utmärkande för den transcenderande voluntarism som man preliminärt kan säga, att Sören Kierkegaard omfattade. Man kan naturligtvis också avfärda S.K.s tal om omöjligheten att stanna vid en punkt framom som en lek med ord och begrepp.

, och att talaren därför talar så länge han förmår i väntan

År 1855 publicerade en bitter och stridslysten **S.Kierkegaard** följande monolog i den köpenhamnska dagstidningen *Faedrelandet*:

”

En *Monolog*.

.... Däri har ju uppenbart Studentstrup * rätt , att rådhuset är en högst anseelig byggnad, och för den spottstyver, som dessa ”modiga män” vill avhända den, är det väl den mest brillianta köpmannaskap som är möjligt; det må både hans farbröder i Thy, alla i Salling, alla kloka män här och där hålla med om .

Det som undgår Studenstrup är, om dessa modiga män stå i det förhållandet till rådhuset att de kan avhända det. Ty om icke, så är, om det nu bara gällde 4 Mark och 8 Skilling, för dyrt – för rådhuset. Även prisbillighet är inte något att obetingat prisa, den har sin gräns; när man icke får det, som man köper för ett oerhört billigt pris: då är priset icke billigt, men mycket dyrt.

Så är det också med kristendomen. Att en evig salighet är ett ovärderligt gott, något långt betydelsefullare än rådhuset, att den köpt för den spottstyder, för vilken prästerna avhänder den, må betraktas som ett långt, långt brilliantare köpmannaskap än Studenstrups av rådhuset, det kan jag villigt tro.

Den enda betänkligheten jag har är, om prästerna står i det förhållande till evighetens salighet, att de kan avhända den. Ty om det icke är så, så vore blott 4 Mark och 8 Skilling ett enormt pris.

Det nya testamentet bestämmer salighetsvillkoret. Jämfört med det nya testamentets pris – det är sant, det fattas mig uttryck för att beteckna i vilken grad jämfört med det som prästens pris är billigt, är ett rövarpris. Men som sagt, står prästen i förhållande till evighets salighet, så att han kan avhända den , så att du kan köpa den hos honom ?

Ty står inte prästen i det förhållandet till evighetens salighet, att han kan avhända den, vilket han inte gör, då han icke är vår Herre, och är prästens kristendom, den officiella kristendomen icke det nya testaments kristendom, icke mer lik än fyrkanten cirkeln: vad hjälper mig då all hans prisbillighet ? I hänseende till att vinna evig salighet kommer jag, genom att köpa hos honom, icke det minsta närmare, så att jag när jag köper hos honom på sin höjd når att göra, om man så vill, en slags god gärning, att bidra med min skärv till att 1000 studerade män kan leva med familj.

Den 6te Mai.

S. Kierkegaard ”

(* S.K. alluderar på en komedi av **Ludvig Holberg**, ”*Den 11 juni*.” I vilken en hr Studenstrup försöker pantsätta rådhuset. En av Kierkegaards favoritkomedier.) Kierkegaards strid mot den ”triumferande kyrkan” varade under hans sista hårda år.

Sigmund Freud spådde ju den **psykoanalytiska biografien** en lysande framtid, men där har han blivit grundligt dåligt sannspådd. (Jfr. **Lis Linds** bok om S.Kierkegaard, *Soren Kierkegaard själv* .(2000)) Ingenting annat än bilden av en svag och intrigant människa har i Lis Linds bok om S.K. framkommit. Ingenting om det förtjänstfulla i det författarskap som denna föraktliga människa ändå presterade.) Freud ville inför analysandens ord försätta sig i ett tillstånd av ”jämnt svävande uppmärksamhet” – som den estet och barn av romantiken han ju innerst inne också var . (Det förhåller sig lite annorlunda än

Lind/Kierkegaard hos Sigmund Freud med fallet **Schreber**, -Freuds bok om Schrebers bok *Denkwürdigkeiten eines Nervenkraken*, (1903) om sig själv – en ”försvarsskrift”, som S. skrev för att slippa ut från sinnessjukhus - och boken om **L. da Vinci** är förmodligen anfall av över-skottsenergi och fantasmagorisk symbolakribi, som Freud tycks ha lidit svårt av! – något outrerat uttryckt.)

Jean-Paul Sartre skulle senare komma att introducera den **existensfilosofiska biografien**, i viss motsatsställning mot Freud, i sitt stora arbete om **Flaubert**, *L'Idiot de Famille* (1971-72) , också ett radikalt försök till ”vetenskaplig biografi”. (**Alice Miller** diskuterar denna biografi och Flaubert i sin ovannämnda bok, på ss. 310-316.) – Vi återkommer till detta. Några *vetenskapliga biografier* kan ju aldrig , i strikt mening, komma att skrivas. Huvudinvändningen mot *den psykoanalytiska biografien* blir ju den, att den i sin metod är *dialogisk*, men i realiteten *monologisk*. Den blir bara en gissning. Den efterlämnar alltid: ” jo, så kunde det vara, men det vet vi inte-

VARJE MONOLOG är att våga kunna. En dialog är att våga vilja kunna. Eller: man måste våga *mycket* för att en dialog skall bli bra. Men det gäller också i monologen.....) Man måste våga en hel serie påståenden, mycket – kanske allt, och sedan, på väg till *punkt* (grek.: **STIGME**) våga det ena mot det andra, det ena efter det andra...; hela vägen är ett av-vägande, ty *stigma* är inte målet, - skulle något så futtigt som en punkt vara målet? -, nej:

målet är den avväg man väljer att ta av ifrån stora vägen...

Ur en stor spänning föds alltihop.

////////////////////////////////////

Kaj Bernh. Genell 2022

© Kaj Bernh. Genell 2022

